

Zonguldak Madencilerinin Sorunlarına Yönelik Sendikal Basının Katkıları: *İşçi Sendikası* Örneği*

Ayça Erinç YILDIRIM**

Öz: Bu çalışmanın amacı, Demokrat Parti döneminde, Zonguldak havzasındaki maden işçilerinin çalışma koşullarına ilişkin ne tür şikâyet ve talepleri olduğunu ortaya koymaktır. Bir yandan işçilerin çalışma hayatına ilişkin yaşadıkları sorunlar serimlenirken, diğer yandan da bu sorunları gidermek için ne tür girişimlerde bulduklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışma ilişkilerinin çerçevesinin son derece otoriter bir anlayışla çizildiği bu siyasal ve toplumsal atmosferde, sendikal mücadeleler oldukça güçsüzdü. Bu koşullar altında Zonguldak Maden İşçileri Sendikası (ZMİS), sınırlı da olsa, maden işçisi lehine birtakım kazanımların altına imzasını atmıştı. Bu çalışmada, sendika bünyesinde çıkarılan *İşçi Sendikası* gazetesinde yayımlanan yazılar üzerinden, işçilerin hangi konularda sorun yaşadıkları ve sendikanın çözüm için nasıl yol gösterici olduğu incelenmiştir. Bu araştırmanın sonucunda, sendikanın havzadaki maden işçilerinin şikâyetlerine çözüm bulmaya, çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik her ne kadar son derece temkinli, politik ve ricacı bir yöntem uygulasa da; sanıldığı kadar pasif ve güçsüz olmadığını, bu şekilde pek çok kazanımlara imza attığı ortaya konmuştur. Bu dönemde işçi örgütlenmelerine yönelik biriktirilen tüm deneyimler, 1960 sonrası dönemin altyapısını oluşturma açısından çok büyük bir önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Zonguldak, sendika, maden işçisi, çalışma hayatı, Demokrat Parti

Abstract: The aim of this research is to put forth the complaints and demands of the mine workers regarding their working life during Democrat Party Era. It is aimed to reveal on the one hand the problems of the workers regarding their working life and on the other hand their attempts to overcome those problems. In this political and social atmosphere, in which the frame of the working relationships were formed in an authoritarian way, the trade union struggles were quite weak. Under these conditions, Zonguldak Mine Workers' Union

* Makale geliş tarihi:05.04.2018

** Dr. Öğr. Üy. Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

(ZMWU), although limited, made some achievements in favor of mine workers. In this study, the articles published in the *Worker's Union* newspaper, which was printed under the management of the trade union were analyzed. Through these articles, the problems the miners have encountered and the solutions the trade union has put forth were examined. As a consequence, although acting cautiously, politically and pleadingly; the trade union was not as passive and weak as the common belief has suggested. It had succeeded quite a lot; solved significant problems of the miners and led to critical gains regarding their working and living conditions. In terms of the worker organizations, 1950s witnessed important experiences and they were the years that, to a large extent, formed the infrastructure of the following period.

Keywords: Zonguldak, trade union, mine worker, working life, Democrat Party

Giriş

Türkiye’de emek tarihine yönelik; işçilerin, toplu protestolar haricinde, devlet politikalarının pasif uygulayıcıları, “sessiz kitleler” olarak yansıtıldığı çalışmalar, yerini giderek işçileri merkeze alan araştırmalara bırakmaktadır. Ancak bu açıdan özel bir yeri bulunan Zonguldak’ta yaşayan ve çalışan maden işçilerinin tarihini, onları özne olarak ele alan çalışmaların sayısı artmakla birlikte¹, hala oldukça sınırlıdır. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun devlet politikalarını merkeze aldığı veya havzanın denetimini elinde bulunduran şirketlerin tarihine odaklandığı görülmektedir.

Aslında bu konu, ilgili araştırmalarda yapı ve öznenin ne şekilde ele alındığı ve birbiriyle ilişkisinin nasıl kurulduğuyula yakından ilişkilidir. Tarih anlatılarını yapının belirleyiciliği üzerinden kuran çalışmalar; erken Cumhuriyet döneminin siyasal, toplumsal ve iktisadi koşulları ile hâkim ideolojisinin Türkiye’de bir işçi sınıfı bilincinin oluşumuna büyük engel oluşturduğunu, dolayısıyla kolektif bir işçi hareketinin olgunlaşmadığını ileri sürmektedir (Makal, 2007; Berik, Bilginsoy, 1996; Güzel, 1998; Akkaya, 2002; Ahmad, 1998). Dolayısıyla 1960 öncesi dönemin işçileri, büyük ölçüde devlet politikalarının pasif bir alıcısı olarak görülmektedirler. Diğer taraftan E. P. Thompson’un yaklaşımından hareket eden çalışmalarda ise, merkeze işçilerin alındığı ve deneyimleri ile mücadelelerine odaklanıldığı görülmektedir (Nacar, 2010; Özden, 2011; Metinsoy, 2007; Coşkun, 2013). Bir yandan batı merkezli

¹ Emek olgusunun toplumsal, siyasal, iktisadi, hukuki, kültürel, ideolojik çok boyutlu ve karmaşık bir yapısı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Zonguldak havzasındaki madencilerin çalışma ve yaşam koşullarını, bu boyutları dikkate alarak bütüncül bir yaklaşımla ele alan çalışmaları burada zikretmek yerinde olur. Bu bakımdan Gürboğa (2005), Quataert (2009), Aytekin (2007)’in eserlerinin bu alana büyük katkısı söz konusudur.

modernleşmeci anlayışı eleştiren bu çalışmaların çıkış noktası, emek süreçlerine dair olguların sadece Batıdaki sanayileşme süreçlerine bakılarak değerlendirilemeyeceğidir (Atabaki, Brockett, 2012). Bu sebeple, 1960 öncesi Türkiye'si'ne bakılarak, bu dönemlerde bir işçi sınıfının ve sınıf bilincinin oluşmadığından söz etmek doğru değildir. Son dönem araştırmalar, devletten bağımsız ve hatta bazen ona muhalif aktörler ve faillerin bulunduğunu ve bu aktörlerin, olayları ve politikaları şekillendirmiş olduğunu göstermiştir (Quataert, 1998)².

Türkiye'deki emek tarihçiliğiyle ilgili söylenebilecek bir diğer nokta, 1960 öncesi döneme yeteri kadar önemin verilmemesidir. Bu duruma; 1960 öncesi dönemde devletin sadece ekonomi değil, toplum ve siyaset alanında da büyük ağırlığının olması önemli bir etkidir. İşçiler, çalışma yaşamını belirleme ve değiştirebilme konusunda oldukça sınırlı bir güce sahiptiler. Dolayısıyla işçi sınıfının grev ve toplu sözleşme gibi tarihsel haklardan yoksun olduğu bu dönem, literatürde büyük ölçüde göz ardı edilir.

Her ne kadar 1960'lara kadar güçlü bir işçi sınıfının varlığından söz edilemese de; işçilerin sistem üzerinde örgütlü biçimde kullanacakları çeşitli etki kanalları, yine bu yıllarda ortaya çıkmıştı. Özellikle 1947 yılında çıkarılan Sendikalar Yasası ile işçi örgütleri yasal nitelik kazanmış ve sendikalar sayıca çoğalıp işçiler emek dünyasına daha etkin biçimde katılmaya başlamışlardı. Bu açıdan Demokrat Parti (DP) döneminin; işçi sınıfının olgunlaşma, karakteristik yapısını oluşturma ve mücadele anlayışı bakımından sonraki yıllar için ciddi bir birikim sağladığı yıllar olduğunu söylemek gerekir. Koçak (2015: 354), işçiye grev hakkının yasal olarak tanınmadığı bu dönemin yaygın ve etkin sokak gösterilerine sahne olmamasının, bu alanda mücadele verilmediği anlamına gelmediğine işaret eder. Sendikaların güç ve yaygınlık kazanmasının, yaygın bir işçi basınının ve dolayısıyla işçi kamuoyunun oluşmasının, işçilerin parti üye ve yöneticileri olarak etkin bir siyasi katılım düzeyine gelmelerinin ve oldukça donanımlı sendikal yönetici kadrolar oluşmasının altyapısını yine bu dönemde atılmıştı (Koçak, 2008: 82).

Savaş sonrası dönemin getirdiği yeni uluslararası düzen ve Türkiye'nin buradaki konumlanışına bağlı olarak, 1945 yılından itibaren ülkenin çalışma hayatında yeni yasal düzenlemeler yapılmıştı. Bunlar arasında en önemli olanı, 1947 yılında çıkarılan Sendikalar Yasası idi. 1946 yılında, 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun kimi maddelerinde değişikliğe gidilmiş ve sınıf esasına dayalı örgütlenmelere yönelik yasaklar ortadan kaldırılmıştı. 1947 yılında yürürlüğe giren Sendikalar Yasası ile sınıfların varlığının ve buna dayalı olarak sınıfların örgütlenmesinin reddinden sınıfların örgütlenmelerine geçilmiş oldu. Ancak her ne kadar, sendikaların faaliyette bulunmaları önünde yasal engeller kaldırılmışsa da, getirilen sınırlamalarla kontrol altında bir sendikacılık hareketi öngörülüyordu (Makal, 2002: 219-236). Diğer yandan, grev ve toplu pazarlık gibi temel haklardan

² Yiğit Akın (2005) ve Ahmet Makal (2007) çalışmalarında, bu konudaki literatürü ve yaklaşımları kapsamlı bir şekilde tartışmaktadır.

mahrum bırakılan sendikaların, devlet güdümlü birer meslek örgütlenmesine, ‘işçi yardımlaşma dernekleri’ne dönüştürülmesi amaçlanıyordu (Akkaya, 2002: 167). Bu dönemde sendikalar üzerinde yoğun bir yargı ve idari denetim sağlandı, katı bir siyaset yasağı geldi, uluslararası mesleki kuruluşlara üyelik ise Bakanlar Kurulu’nun iznine bağlandı. Sendikalar Yasası’nın ardından, ülke çapında hızla sendikalaşma yoluna gidildi. Bu amaçla Zonguldak’ta 1947 yılında Zonguldak Maden İşçileri Sendikası (ZMİS) kuruldu. Yine aynı yıl, sendika ile işçiler arasında bir iletişim kanalı oluşturmak ve sendika gündemlerini işçilere duyurabilmek amacıyla *İşçi Sendikası* gazetesi çıkarılmaya başlandı.

Havzada bir süre sonra açılan sendika sayısı 20’nin üzerine çıkmıştı. Bu sendikalar arasında en büyüğü ZMİS idi (Roy, 1976: 143). 1958 yılına gelindiğinde ZMİS, Türkiye’nin üye sayısı bakımından en büyük sendikasıydı. Maden işkolunda çalışan işçiler tarafından kurulmuş olan sendikaları bir araya getirmek üzere bir mesleki federasyon kurma düşüncesiyle bu dönemde gerekli çalışmalar sendika yöneticileri tarafından başlatıldı. Ağustos 1958’de maden sanayii bünyesinde örgütlenen yedi sendika öncülüğünde Türkiye Maden İşçileri Federasyonu’nun temelleri atıldı (Karahasan, 1978: 350-351). Federasyon, ileriki dönemlerde maden işçilerinin geleceğine ilişkin önemli roller üstlenecekti.

Sendikaya havzada çalışan işçilerin katılımına bakıldığında, daimilerin ağırlığının olduğu görülür. Münavebeli³ işçilerin sendikayla bağları ise daha gevşekti. Münavebeliler, işlerini kaybetme korkusu ve olumsuz propagandanın etkisiyle sendikaya üye olmaya çok istekli değillerdi⁴. Oysa daimi işçilerin bu konularda daha girişken olduğu görülmüyordu. Sendikanın gazetesi olan *İşçi Sendikası* da daha çok daimi işçiler tarafından takip ediliyordu. Yaşanan sorunlarda sendikaya hemen başvurma konusunda yine daimiler daha girişkendi. Sendika bu durumlarda işyerine gidip muhataplarla görüşerek sorunları çözmeye çalışıyordu. Eğer bir uzlaşmaya varılamazsa işçiye mahkemeye başvurması konusunda yol gösteriyordu. Münavebeli işçiler ise, haksızlığa uğradıklarında genelde bir girişimde bulunmuyordu.

³ Havzada 1860’lardan beri uygulanan iki tür çalışma sistemi mevcuttu. Doğu Karadeniz’in şehir ve köylerinden gelen göçmen işçiler büyük oranda yer üstünde ve daimi kadroda çalıştırılıyordu. Bu kişiler, çeşitli beceriler gerektiren görevlerde çalıştırılan kalifiye işçilerdi. Zonguldak köylerinden gelen madencilerin büyük bir kısmı ise, yeraltında ve rotasyonlu çalıştırılıyorlardı. Bu madencilere münavebeli (gruplu) deniyordu ve belirli vasıfları gerektirmeyen, daha ziyade fiziksel güce dayalı işlerde çalıştırılıyorlardı. Delwin A. Roy, “Labour and Trade Unionism in Turkey: The Ereğli Coalminers”, *Middle Eastern Studies*, 12 (3), 1976, s. 126

⁴ Bunun bir diğer önemli sebebi, bu işçilerin eğitim düzeyinin düşüklüğüydü. Gerhard Kessler de meselenin bu boyutuna işaret ediyordu: “Ümmilik tamamiyle bertaraf edilmeden hakiki sendikacılık, hakiki kooperatifçilik ve hakiki siyaset hayatı mümkün olamaz. Okuma yazma bilmeyenlerle demokrasi de olmaz”dı. Gerhard Kessler, “Zonguldak ve Karabük’te Çalışma Şartları,” *İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü*, ayrı basım (11), 1948, s.18.

Bu çalışmanın amacı, DP iktidarının yaşandığı yıllarda, Zonguldak havzasındaki maden işçilerinin çalışma koşullarına ilişkin ne tür şikâyet ve talepleri olduğunu *İşçi Sendikası* gazetesi üzerinden ortaya koymaktır⁵. İşçilerin yaşadıkları sorunlar, çalışma koşulları hakkında bize bir çerçeve de sunmaktadır. Gazetede yazılan haber, köşe yazıları ve işçi mektuplarından yola çıkarak; bir yandan işçilerin yaşadıkları sorunlar serimlenirken, diğer yandan da bu sorunları gidermek için ne tür girişimlerde bulduklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, işçilerin sahip oldukları mücadele araçlarını ne şekilde kullandıkları ve bunların anlamlı sonuçlar yaratıp yaratmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma ilişkilerinin çerçevesinin son derece otoriter bir anlayışla çizildiği bu siyasal ve toplumsal atmosferde, örgütlü mücadeleler oldukça güçsüzdü. Böylesi bir ortamda faaliyet gösteren sendikalar, iktidara baskı unsuru oluşturacak güce ve araçlara da sahip değillerdi. Bu koşullar altında ZMİS, sınırlı da olsa, maden işçisi lehine birtakım kazanımların altına imzasını atmıştı. Bu bağlamda ZMİS'in ve *İşçi Sendikası*'nın, maden işçilerinin kimi hak ve taleplerini gündeme getiren önemli mecralar olduğunu söylemek mümkündür. Bir diğer deyişle, işçilerin sesini duyurma konusunda sınırlı bir güce sahip olduğu bu dönemde; sadece havzanın değil, ülkenin en büyük sendikasının çıkardığı gazete daha büyük bir önem kazanmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin Zonguldak'taki maden işçiliği üzerindeki etkileri ve işçilerin çalışma ve yaşam koşullarında nasıl bir dönüşüme yol açtığı daha önceki çalışmamızda kapsamlı olarak ele alınmıştı (Yıldırım, 2017). Maden işçisinin devlet ve onun yerel ayağı olan Ereğli Kömürleri İşletmesi (EKİ) ile ilişkilerin önceki dönemlerle karşılaştırılarak incelendiği söz konusu çalışmada TBMM zabıtları, Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti raporları ve yerel gazeteler dahil, çeşitli birincil kaynaklar kullanılmıştı. Bu inceleme ise, madencilerin çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar ile sınırlıdır. *İşçi Sendikası*'nda yayımlanan yazıların analizi yoluyla, işçilerin hangi konulardan şikâyetçi oldukları ve sendikanın çözüm için nasıl yol gösterici olduğu incelenmiştir.

⁵ Nasıl ki bu makalenin alt zaman sınırını belirleyen Türkiye'nin çok partili hayata geçiş kararı değil, emek tarihinin önemli uğrak noktalarını teşkil eden 1946-47 tarihli yasal düzenlemeler olmuşsa; üst zaman sınırını belirleyen de DP iktidarının bitişi değil, 1961 Anayasasıyla birlikte çalışma hayatının yeniden düzenlenmesi olmuştur. Dolayısıyla bu makaledeki dönemlendirme, Türk siyasi tarihinin panoramik uğrak noktaları değil, emek tarihinin kendi kritik dönüm noktaları esas alınarak yapılmıştır. Türkiye tarihini dönemlendirme konusuyla ilgili metodolojik bir tartışma için bkz. Demo Ahmet Aslan, "Modern Türkiye Tarihini Dönemlendirme Meselesi", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3 (2), 2014, s. 65-81.

Maden İşçilerine Sağlanan Sosyal Haklar

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde mükellefiyetin⁶ kaldırılması ve serbest çalışma yöntemine geçilmesiyle birlikte, devletin temel gündemi işçi bulmak olmuştur. Karşı karşıya kalınan işgücü açığı sorununa çözüm olarak Zonguldak havzasında çalışan madencilerin çalışma hayatına ilişkin birtakım iyileştirmeler yapıldı. Bunlar arasında İş Kanunu ile İşçi Sigortalarını ilgilendiren bazı sosyal sigorta kanunlarında yapılan düzenlemeler yer alıyordu. Ancak uygulama aşamasında birtakım aksaklıklar yaşanıyordu. Bunların arasında yer alan en önemli konulardan biri, çeşitli sigorta olanaklarından tüm işçilerin aynı anda yararlanamamasıydı.

Bu duruma bir örnek, hastalık sigortası kapsamına ve bunun havzada uygulanma biçimine ilişkindi. Maden ocaklarında çalışanların, taş ve maden tozları solunumu sonucu ciğerlerinde zamanla sertleşme olduğundan, özellikle yeraltı işçilerinde akciğer veremine yakalanma sıklığı son derece yüksekti. İşçilerin çalışırken çoğunlukla maske kullanmamaları, yeraltında kaldıkları uzun saatler boyunca kömür tozlarını doğrudan solumalarına yol açıyordu⁷. Verem aynı zamanda dönemin salgın bir hastalığıydı. Bu işçiler geceleri pavyon denilen yatakhanelerde bir arada yatıyorlardı. Dahası, büyük çoğunluğunun köyle sıkı bağları da bulunduğu için, hastalığın havzada yayılma riski çok daha büyük oluyordu⁸. Buna rağmen verem, meslek hastalıkları arasında yer almıyordu. Dolayısıyla işçilerin öncelikli taleplerinden biri, veremin mesleki hastalık olarak sayılmasıydı.

Maden işçileri işe alınırken, önce bir sağlık kurulu muayenesinden geçiyorlar ve ancak sağlıklı oldukları tespit edildikten sonra madende çalışabiliyorlardı. İşe girdikten ve yer altında bir süre çalıştıktan sonra bu hastalığa yakalanmaları, bunun aslında çalışma şartları sonucunda oluşan bir meslek hastalığı olduğunu gösteriyordu. İşçilerin bu hastalığa yakalanmalarının en önemli sebebi, ocaklardaki sağlıksız çalışma ortamıydı. Nitekim “temiz hava, temiz su, sıcak yemek, ışık ve ısdan mahrum olarak... rutubetli, bu çamurlu ve karanlık yerlerde sıcak bir çorba içmeden kömür tozları, kömür gazları yudarak çalışmanın ciğerleri ne hale getireceğini ancak orada sıhhat harcıyıp ömür tüketenler bilir”di⁹.

⁶ İkinci Dünya Savaşı'nın ülkenin toplumsal ve iktisadi yaşamı üzerindeki yoğun etkisiyle, dönemin Refik Saydam hükümeti, ekonomik hayatı düzenlemek üzere kimi olağanüstü önlemlere başvurmuştu. Bunlar arasında, 1940 yılında çıkarılan *Milli Koruma Kanunu* ile ülkenin pek çok yerinde bölge halkının zorunlu çalıştırılmaya tabi tutulduğu mükellefiyet uygulaması yer alıyordu. Zonguldak'ta bu uygulama, 1947 yılına kadar sürdürülecekti.

⁷ Ayça Erinc Yıldırım, *Savaş Sonrası Zonguldak'ta Devlet, Madenci ve Hayat (1946-1962)*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 101

⁸ Ereğli Kömür İşletmeleri'nin kayıtlarına göre kuruma tedavi için 1947'de 481, 1948'de 844, 1949'da 854 ve 1950'de 945 adet verem hastası başvurmuştu. Yıldırım, *Savaş Sonrası Zonguldak'ta Devlet, Madenci ve Hayat*, s. 113

⁹ “Verem maden işçileri için mesleki hastalıktır?”, *İşçi Sendikası*, 2 Mayıs 1952 Cuma, s.1

Yeraltındaki olumsuz çalışma koşulları altında yıllarca çalışan işçiler arasında sadece verem değil, müzmin bronşit, anfizem ve romatizma da yaygın görülen hastalıklar arasındaydı. Buna rağmen, mesleki hastalıkların sınırları oldukça dar çizilmiş ve sadece silikoz meslek hastalığı olarak kabul edilmişti. Silikoz, taş ve kömür tozlarının ciğerlerde yarattığı tahribat sonucu oluşan bir hastalıktı. Almanya’da Ruhr Havzası’nın silikoz laboratuvarlarında yapılan incelemelerde silikoz hastalığının ilerlemesi sonucunda müzmin bronşit ve anfizme dönüştüğü belirlenmişti. Silikoz bir meslek hastalığı sayılırken, ilerlemesi sonucu oluşan anfizem ve müzmin bronşitin mesleki hastalık olarak sayılmaması, çelişkili bir durumdu¹⁰.

Aslında durum, tahmin edilenden daha kötüydü. Ocaklara sağlam giren işçilerin önemli bir kısmı, hastalığa yakalandıktan sonra çalışmadıkları için iş göremez hale geliyor ve yaş haddini tamamlayamadan işlerinden ihraç ediliyordu. Kendilerine İşçi Sigortalarından aylık da bağlanmadığından, işçiler bir anlamda “kaderlerine” terk ediliyorlardı. Havzada senelerce çalışıp iş gücünü kaybeden ve işletme bünyesinden ihraç edilen işçilerin eline en sonunda geçen ise, “Havzada Çalışamaz” ibaresi yer alan rapor oluyordu. Meslek hastalığı kategorisinde değerlendirilmeyen bu hastalıklara yakalanıp bir süre sonra çalışamaz hale gelen ve işten çıkartılan madencilerin çalıştıkları süre boyunca ödemiş oldukları sigorta ödeneğinden yararlanamamaları, o işçileri “ölüm ile karşı karşıya bırakmak” anlamına geliyordu¹¹. Çünkü bu işçilerin aylıklarından, çalıştıkları sürece sigorta aidatı kesiliyordu. Hastalık dolayısıyla ihraç edilen işçiler, malulen emekli sayılmadıklarından maaş da alamıyorlardı. Bu durumda olan işçilerin ömürlerinin sonuna kadar geçinecek gelirleri de olmadığından, nasıl geçinecekleri sorusuna gazete yazarlarından Kısa Ali’nin verdiği yanıt çarpıcıydı: “Galiba Allah baba bu işi daha iyi düşünüyor olmalı ki; bu şekilde ihraç olan işçilerin mühim bir kısmını bir iki sene içinde öteki dünyaya göç ettiriyor. Şu halde Heyeti Sıhhiye raporunda havzada çalışamaz kaydı yerine bu dünyada çalışamaz kaydı konsa ne olur sanki”¹².

1947 ve 1950 yıllarına ait istatistik yıllıklarında da tablo açık bir şekilde görülebiliyordu. Havza işçileri için mesleki bir hastalık sayılmayan verem vakaları, 1950 yılı için 13055 kişi idi. Bu sayı, işçi sayısı Zonguldak’ın iki katı olan İstanbul’da tespit edilen vakalardan daha yüksekti¹³. Sendikanın yoğun girişimleri sonucu, 1957 Şubatı’nda Bakanlar Kurulu kararıyla, bu hastalıklar da meslek hastalığı kapsamına alındı. Ancak sorunlar bununla bitmiyordu. Hastanede röntgen cihazı olmadığından işçilerin hastalıklarının teşhisinde sorunlar yaşanmaya devam ediyor, mesleki olan çoğu hastalık “meslek hastalığı” olarak tanımlanamıyordu¹⁴. Bu durum, bu konuyla

¹⁰ Ömer Karahasan, “Maden ocaklarında meslek hastalıkları”, *İşçi Sendikası*, 21 Ocak 1956 Cumartesi, s.1, 4

¹¹ Ömer Karahasan “Sigorta mevzuları”, *İşçi Sendikası*, 7 Ocak 1956 Cumartesi, s.1, 4

¹² Kısa Ali, “Havzada çalışamaz”, *İşçi Sendikası*, 14 Ocak 1956 Cumartesi, s.3

¹³ “Verem maden işçileri için mesleki hastalıktır!”, s. 2

¹⁴ “Hastahanede film olmadığı için işçi arkadaşlarımızın hastalıklarının teşhisleri normal olarak yapılamıyor”, *İşçi Sendikası*, 13 Nisan 1957 Cumartesi, s.1

İlgili sorunların yaşanmaya devam etmesi anlamına geliyordu.

İşçilerin yaşadıkları bu sorunun bir boyutu, emeklilik mevzuatıyla ilgiliydi. 1949 yılında çıkarılan İhtiyarlık Sigortası Kanunu gereğince, işçilerin emekliliğe hak kazanmak için 60 yaşını doldurmaları veya 25 senede 5000 gün prim ödemiş olmaları gerekiyordu¹⁵. Ancak bu düzenleme, münavebeli işçilerin durumlarını dikkate almıyordu. Havzada çalışan münavebeli işçilerin çalışma şekilleri¹⁶ itibarıyla senede 180 günden fazla çalışmalarına imkân yoktu. Çalışabilseler dahi 25 senede ancak 4500 gün prim ödemiş olacaktı ki, bu da öngörülen 5000 günü dolduramadıklarından, münavebeli işçilerin bu haktan yararlanamamaları anlamına geliyordu.

Sendikadan bir grup işçi, Ereğli Kömür İşletmeleri'nin (EKİ) Sağlık Teşkilatı Hastanesi'ni ziyaretin ardından, izlenimlerini gazetede paylaşmışlardı. Hastanede yatan hastaların önemli bir kısmı yeraltı işçisiydi ve aralarında yaklaşık 30 yıllık madenci olan arkadaşları da vardı. Ancak daha önce gayet sağlıklı olan işçi 51 yaşında olmasına rağmen, kendilerine 80 yaşında gibi görünmüştü. Arkadaşlarının bu şaşkınlığını fark eden hasta işçinin cevabı ise, “Yeraltının yıpratıcılığına hangi vücut dayanır? Orası bir ejderha gibi adamı yiyor.” olmuştu¹⁷. Üstelik bu kişi bir kazmacı, bir lağımçı veya bir tabancı taranma ustası değildi. Son 10 yıldır da yerüstünde çalışıyordu. Bu madenci, havzada çalışıp benzer şekilde yıpranmış çok sayıda işçiden sadece biriydi.

Gelik bölgesinde bir başka madencinin gazeteye gönderdiği mektup, durumun vahametini gözler önüne seriyordu. İşçi, yaşadığı sorunları ve taleplerini şu şekilde ifade ediyordu:

Eskiden biliyorsunuz ne vücutlu bir adamdım. O kuvvetli olduğumuz zamanlarda zannediyorum ki, hayat benim için hep aynı şekilde devam edecek. Hâlbuki nerede, beş sene lağımçılıktan sonra lâmbahanenin önünden evime zor gitmeğe başladım, içerim tıkanı, vücut çöktü kuvvet, takat kalmadı. Nüfusta sekiz, buna rağmen gel de çalışma bakalım. Ara sıra yaş haddinden bahseder durursunuz, bundan benim istifadem ne olacak. Yaşım henüz 48'in içindeyim üç dört senedir dışarda idare etmeseler ben şimdi çoktan gitmiştim. Bu vücutla altmışa kadar değil de elliye bulabilsem ne mutlu. Gazetenizde yazdınız, sendikacılarınız geldi buralarda söylediler ki; yeraltı 45 yerüstü 50 yaşını doldurdu mu tekaüde (emekliliğe) sevk edilecekler. Mebuslarımız da bunu daima söylerlerdi. Bu dedikleriniz ne zaman olacak, ben öldükten sonra sizin yaş haddinizi ne yapayım..¹⁸

¹⁵ Tutanak Dergisi, 8.6.1949, s. 745

¹⁶ Bu işçiler rotasyon yöntemiyle, yani 30 veya 40 günlük sürelerle ocaklarda çalışıyor, çalışma süreleri bitiminde köylerine gidiyorlardı.

¹⁷ “Yeraltının yıpratıcılığına hangi vücut dayanır? Orası bir ejderha gibi adamı yiyor”, *İşçi Sendikası*, 2 Şubat 1957 Cumartesi, s. 1

¹⁸ “Bakınız ne diyor!”, *İşçi Sendikası*, 2 Şubat 1957 Cumartesi, s. 1

Oldukça zorlu koşullarda çalışan ve bedence yıpranan maden işçilerinin yıllık ücretli izin hakkı da yoktu. Oysa madenciler, diğer sanayi kollarında çalışanlardan çok daha fazla bu hakka gereksinim duyuyorlardı. Sendika, maden işçisinin “hiç bir iş şeklinde görülmeyen mahrumiyetlerden başka en tabii yaşama ihtiyacı olan havadan da mahrum olarak hizmetine devam etmekte” olduğunu hatırlatıyor ve ekliyordu: “Çok ihtiyaçlı olan ve en az beş sene yer altında devamlı olarak çalışan bir lâğımçı, taramacı, tabancı veya bir kazmacı bu yıpranışından sonra senede altı gün istirahat hakkı tanımak, isteyerek bir adaletsizlik ve haksızlığı gidermiş olmak demek olur”du¹⁹. Senelik ücretli izin tasarısının bir buçuk yıl sonra TBMM’ye sevk edilmesi üzerine bu konuyu ele alan ZMİS Başkanı Ömer Karahasana, söz konusu kanun tasarısını yetersiz bulduklarını söylüyordu. Çünkü iznin amacı, bir yıl boyunca yer altında ve üstünde ağır ve yorucu şartlar altında çalışan işçilerin ihtiyaçları ölçüsünde dinlenerek beden ve zihnen rahatlığa kavuşmalarıydı. Karahasana’ya göre bu yorgunluğa 10 ve 18 günlük dinlenmenin yetmeyeceği açıktı. Madencinin ihtiyaç duyduğu izin süresi yıllık bir aydı. Eğer bu konuda devlete binecek mali yük belirleyici ise, tam anlamıyla dinlenmiş biçimde işine dönen işçinin randımanını kendiliğinden yükselmiş, dolayısıyla bahsi geçen mali yük de telafi edilmiş olacaktı²⁰.

Sendikanın bu sorunların giderilmesine yönelik pek çok girişimi olmuş; Çalışma Bakanlığı başta olmak üzere hükümet yetkililerine durumu “mufassalları (ayrıntılar) izah edilmiş ve bununla ilgili olarak birçok dilek ve temenniler izhar edilmişti”²¹. Hatta maden işçisinin çalışma koşullarının ağırlığını gösterebilmek amacıyla bir heyet Zonguldak’a davet edilmişti. Bu amaçla şehre gelen Başbakan Adnan Menderes’e, yeraltında 30 yıl çalışan madenci bulmanın neredeyse imkansız olduğu iletilmiş, o da şu cevabı vermişti: “Yaş haddi hususunda yeraltı işçileri için teklifiniz gayet makul ve yerindedir. Eminim ki bu miktara meclisimizde de itiraz edecek mebus arkadaşımız çıkmayacaktır. Onun için bu dileğiniz üzerinde size şimdiden teminat verebilirim”²².

Sonunda, havza işçisi için yaşamsal önemi olan maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortası hakkında kanun tasarıları, 1956 yılının Aralık ayında meclis gündemine alındı. O günlerde gazetede de bu konu sıkça ele alınıyordu. Yazılardan birinde Menderes’in Zonguldak gezisindeki işçilere vaadi ve “Maden işçisinin hizmetini çok iyi takdir ediyorum ve çok memnunum. Onun için rica ettiğiniz bu hususta, size kat’iyetle söz veririm ki, yaş haddinde yeraltı işçileri için ne teklif ederseniz kabul.” sözleri hatırlatılmıştı²³. Ancak elbette sendikanın o dönemde gücü ve etkisi son derece kısıtlı olduğundan, Başbakan’a taleplerini ancak şu şekilde ifade edebiliyorlardı:

¹⁹ “Senelik ücretli izin”, *İşçi Sendikası*, 7 Ocak 1956 Cumartesi, s.1, 3

²⁰ Ömer Karahasana, “Yıllık ücretli izin hakkında temennilerimiz”, *İşçi Sendikası*, 18 Şubat 1956 Cumartesi, s.1-2

²¹ Ömer Karahasana “Sigorta Mevzuları”, *İşçi Sendikası*, 7 Ocak 1956 Cumartesi, s.1

²² “Yaş haddi”, *İşçi Sendikası*, 8 Eylül 1956 Cumartesi, s.1

²³ “Sayın Adnan Menderes”, *İşçi Sendikası*, 30 Kasım 1956 Cuma, s.1, 3

Bir Hirfanlı, bir Sarıyer, Demirköprü ve Seyhan kadar bizler için ehemmiyet taşıyan, başka bir ifadeyle maden işçisinin ömrü ile ilgili bulunan bu kanun layihasında, hayranı olduğumuz zekanız, memleket ve millete hizmet aşkınız ve sevimli şahsiyetinizin kesin şekilde rolü olacağına kani bulunuyoruz. Emsalsiz zekânızın şimdye kadar şahidi bulunduğumuz zaferlerine, işçi aleminde bu bir bayrak olacaktır.²⁴

Sendikanın benimsediği bu tutum, sadece güçsüzlüğünden ileri gelmiyordu. Bu durum, aynı zamanda Türk sendikacılığında güçlü bir damar olan uzlaşmacılığı ve sorunları yetkili organlara anlatıp onlardan bir çözüm talep etme yaklaşımını da yansıtıyordu. Bu uzlaşmacı politikanın temelinde ise, sendikal örgütlenmedeki Amerikan modelinin etkisi yatıyordu. 1952 yılında, ulusal düzeyde bir üst örgütlenme olarak Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) kurulmuştu. Türk-İş, sendikacılık hareketinde sınıfsal temelde örgütlenmeye karşı ve ana çizgisi itibarıyla devletin politikaları ile çelişkiye düşmeyen bir yaklaşımın ön plana çıkarılmasında önemli rol oynadı. Bunda, Soğuk Savaş'ın en yoğun yaşandığı 1950'li yıllar boyunca pek çok Amerikalı sendikacının Türkiye'ye gelerek sendikacılığın anti-komünist temelde gelişmesi yönündeki çalışmalarının büyük payı oldu²⁵ (Akkaya, 2002: 164). Bu dönemde ZMİS sözcülerinin, “komünist” olmakla itham edilmenin önüne geçebilmek için bu makul dili ve yolu tercih ettiklerini söylemek mümkündür.

Sendikacıların bu tutumunda etkili olan bir diğer faktörün, sendika yöneticileri ile iktidar partisi arasında kurulmuş olan organik bağ olduğunu belirtmek gerekir. İşçilerin yoğun olduğu bölgelerde, DP'nin ocak, bucak, il ve ilçe örgütlerinde sendikacılar, işçiler en etkin biçimde görev almışlar, hatta birçok yerde kuruculuk ve yöneticilik yapmışlardı (Koçak, 2008: 80). Bu tablo Zonguldak için de geçerliydi. ZMİS'in genel sekreteri Mehmet Alpdünder, bir ara çıkan DP'den ihraç ediliyor olduğu, haysiyet divanına sevk edildiği, sendikada eskisi gibi faaliyetlerine devam edemeyeceği söylentilerine karşı, bunların asılsız olduğuna dair zorunlu bir açıklama yapmıştı. Bir yandan Parti üyesi olan Alpdünder, diğer yandan da “Sendikamız hiçbir siyasi teşekkülün tesiri altında çalışmadığı gibi siyasetle de asla iştiğal etmediği için şimdye kadar hiç bir partiden direktif almamış ve almayacaktır.” sözleriyle sendikanın siyaset dışı olduğuna dair bir vurgu yapma

²⁴ “Sayın Adnan Menderes”, s. 3

²⁵ Aziz Çelik, sendikacılık literatüründe hâkim olan ve Türk-İş'in kuruluşunda Amerika etkisinin abartan yaklaşıma dikkat çeker. Bu çalışmalarda Türk sendikacılığının gelişim seyriindeki içsel dinamikler göz ardı edilir ve süreç neredeyse tamamen Amerikan güdümüyle açıklanır. Çelik'e göre bu değerlendirmenin altında, DİSK'in kuruluşundan sonra, özellikle 1970'li yıllardaki Türk-İş/DİSK ayrışması ve aralarındaki sendikal rekabetin etkisinin altını çizer. Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 240-246

gereği duyuyordu²⁶.

Komisyonunda görüşülüp karara bağlanan kanun tasarı işçileri tatmin etmekten oldukça uzaktı. Sendika, durumu bir kez daha görüşmek üzere Ankara'ya bir heyet daha göndermiş, fakat konuşma imkânlarını bulamadan Zonguldak'a geri dönmüştü. Tüm bu çaba ve girişimler dikkate alınmamış, çıkan yasada eski şartlar korunmuştu.

1957 Şubatı'nda mecliste görüşülen Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanun Tasarısı'nın 12. maddesinde, yürürlükteki yasanın ihtiyarlık aylığından yararlanabilmek için 60 yaşını doldurmuş olmak, en az 25 yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 5000 günlük sigorta primi ödemiş olmak şartı korunuyordu²⁷. Bu koşulları ise yeraltı maden işçisi sağlayamıyordu. Dolayısıyla yasa, işçiler nezdinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı²⁸. Bu hayal kırıklığı gazete köşelerine de yansımıştı. Yazarlardan Kısa Ali²⁹, yaşları 40 ile 60 yaş arasında bulunan maden işçilerinin büyük bir kısmının 15 yaşında işçiliğe başlamış olduklarını, bu hesapla 45 yaşındaki bir madencinin 25 seneden beri çalışıyor olduğu hatırlatıyordu. Yasanın öngördüğü yaş haddi olan 60 yaşına kadar bu süre ortalama 45 sene ediyordu. Oysa dünyanın hiç bir yerinde bir maden işçisine emekli olabilmesi için 45 sene çalışmak mecburiyeti yükletilmemişti³⁰.

Aslında sendika da hükümet yetkililerinin her Zonguldak'ı ziyaret edişlerinde işçilerin sorun ve taleplerini dinledikten sonra vermiş oldukları sözlerin, onların sempati ve desteğini kazanmak amaçlı olduğunun; bunları yerine getirmeyeceklerinin farkındaydı. Sendikanın ikinci başkanı olan Mehmet Alpdünder bu konuda gazetede, işverenle kolektif müzakere ve akitler ile ücret gibi temel meselelerin hiç bir zaman lâyük olduğu şekilde ele alınmadığını ifade eden sert bir yazı kaleme aldı ve sordu: “Zonguldak işçisinin yegane temsil selâhiyetini haiz ve 20 bin azayı havi bir sendikanın işveren ve hükümet nezdindeki görüş, teklif ve temalarına cevap olarak sadece makul demek, haklısınız demek yapacağız demek ve sonunda siz efendi bir sendikasınız demekle bağlamak acaba temsil ettiğimiz kitleyi tatmin ediyor mu?”³¹

İşçilere sağlanan bir diğer sosyal hak, çocuk primiydi. Bu haktan yararlanabilmek için devletin belirlemiş olduğu şart, çocukların doğum ve mevcudiyetlerinin resmi evrakla ispat edilmesiydi. Bundan başkaca bir kural olmadığı halde, EKİ Genel Müdürlüğü çocuk babası işçilerden çocukları yanlarında

²⁶ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızın haklı endişelerine karşı açıklama”, *İşçi Sendikası*, 8 Haziran 1957 Cumartesi, s.1, 3

²⁷ Tutanak Dergisi, 1.2.1957, s. 20.

²⁸ Yeraltında çalışan madencilerin yaş haddinin 50'ye indirilmesi, ancak 1967 yılında gerçekleşecekti. Ömer Karahasan, *Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası*, Zonguldak: Zonguldak Maden İşçileri Sendikası, 1978, s. 317

²⁹ Gazetede “Kısa Ali” mahlasıyla yazan yazarın asıl adı bilinmemektedir.

³⁰ Kısa Ali “Yaş haddi meselesi”, *İşçi Sendikası*, 2 Şubat 1957 Cumartesi, s. 3

³¹ Mehmet Alpdünder, “Vaadler son bulsun”, *İşçi Sendikası*, 28 Nisan 1956 Cumartesi, s.1, 3

bulunmayanlara bu primi vermiyordu. Ancak bu işçilerin aldıkları ücret, köyden göç edip havzada aileleriyle birlikte kalıcı yerleşmeleri ve bu şekilde geçinebilmeleri için yeterli değildi. Bu sebeple, daimi işçilerin büyük çoğunluğu aileleriyle birlikte köylerinde yaşıyor ve gününbirlik işe gidip geliyorlar veya ailelerini köyde bırakıp havzada konaklıyorlardı. Sendika, çocuğu nerede bulunursa bulunsun ailenin ücretli çalışan tek üyesi olan işçi babasının bakmakla yükümlü olduğunu hatırlatıyordu. Hatta çocukları eğitim, tedavi gibi sebeplerle belli zamanlarda yanlarında olamayan işçilerin sayısı da az değildi. Böyle işçilere çocukları yanlarında olmadığı gerekçesiyle primlerini ödememek haksızlıklara neden oluyordu³².

Dolayısıyla bu mesele, işçiler arasında başından itibaren bitmeyen bir şikâyet konusuydu. Üç ayda bir işletmenin ilgili görevlileri kapı kapı dolaşarak çocuklarının, işçinin yanında olup olmadığını kontrol ediyorlardı. Çocukları kısa süreliğine dahi yanında bulunmayan yüzlerce işçinin çocuk primleri ise, kesiliyordu.

Kozlu'nun çeşitli köylerinden toplam 29 işçi, 1957 yılının Ocak ayında sendikaya ortak imzalı bir mektup gönderdi. Mektupta, dört yıl önce çocuk primi alabilmek için ortak bir dilekçe ile EKI'ye başvuran işçiler, daha sonra yaşanan süreci anlatıyorlardı. Daimi olarak çalıştıkları ve köylerine gidip geldikleri için diğer daimi işçiler gibi kendilerinin de bu haktan yararlanmalarını talep etmişlerdi ve bu talep kabul edilmişti. Çocukların köylerinde yaşadıkları durumda da çocuk priminden yararlanılabileceği bildirilmiş ve işçiler primlerini almaya başlamışlardı. Sene içinde yapılan kontrollerde çocukları köylerinde görülüyordu. Bu şekilde 1956 yılının son üç aylık devresine gelinceye kadar bu haktan yararlanmaya devam ettiler. Fakat o yılın dördüncü devresine gelince çocuk primleri kesildi. Yaptıkları başvurularda ise, durumları bu primi almaya uygun olmadığı için söz konusu haktan yararlanamayacakları söylendi³³. Dört seneden fazla bir zamandır çocuk priminden yararlandıktan sonra bu primin kesilmiş olmasından dolayı durumun telafisi için sendikadan yardım talep ediyorlardı.

Bu durum elbette yalnız Kozlu bölgesinde geçerli değildi. Diğer bölgelerden de akşam sabah köylerine gidip gelen işçilerin sayısı az değildi ve çocuk priminden yararlanamıyorlardı. Kimileri de aileleriyle havzada yaşarken, periyodik kontrole gelen görevliler o sırada çocukların evde olmadığını tespit edince, kendilerine çocuk primi alamayacakları tebliğ ediliyordu. Gazete yazarlarından Muhsin Baykan, bu primin kurumca uygulanma mantığının yanlış anlaşıldığını söylüyordu. İşçi çocukları ile beraber havzada ikamet etse dahi, çocuklarını bir veya iki ay köyüne gönderenlerin çocuk priminin kesilmesi doğru değildi. "İlgili Bakanlıklarca da Müessese Umum Müdürlüğü'ne müteaddit defalar" hatırlatıldığı halde, yardımı bu şekilde uygulamanın doğru olmadığı açıktı³⁴. Sendikanın uzun yıllar ısrarla takip ettiği ve işletme nezdinde çeşitli girişimlerde bulunduğu bu mesele 1958 yılının

³² "Daimi işçilerin en büyük derdi çocuk zammı", *İşçi Sendikası*, 4 Nisan 1952 Cuma, s.1

³³ "Çocuk primi kesilen işçilerimizin şikâyetleri", *İşçi Sendikası*, 28 Ocak 1957 Pazartesi, s.1-2

³⁴ Ahmet Muhsin Baykan, "Çocuk Primleri", *İşçi Sendikası*, 31 Mayıs 1958 Cumartesi, s.1-2

Haziran ayında halledildi ve her işçinin, ailesi ile birlikte havzada ikamet ettiği takdirde çocuğu nerede olursa olsun çocuk primini alması karara bağlandı.

En Büyük Mesele: Geçim Sıkıntısı

İşçilerin yaşadığı sorunlardan bir diğeri, belki de başta geleni ücretlerinin azlığı meselesiydi. Maden işletmelerinde işçi ücretleri, diğer sanayi sektörlerindeki ücretlerle karşılaştırıldığında, madenlerdeki çalışma şartlarının yıpratıcılığı da göz önüne alındığında, oldukça düşüktü. Bu konuyu ele alan yazarlar, Zonguldak'ın oldukça pahalı bir kent oluşunun da altını çiziyorlardı. Bu sebepten, zaten oldukça düşük ücretle çalışan işçilerin yaşadıkları geçim sıkıntısı büyüktü³⁵.

Bu sorunun kökeni, havzada çalışma hayatının başladığı 19. yüzyıla dayanıyordu. O dönemden itibaren, maliyeti azaltma gerekçesiyle, üretim ağırlıklı olarak vasıfsız ve münavebeli işçiler aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Üretimin havzada vasıfsız işçiliğe dayandırılması, ucuz işgücü anlamına geliyordu³⁶.

Ücretlerin düşük olması, işçinin verimliliği açısından da son derece olumsuz bir durumdu. Geçimini sağlayacak ücreti alamayan işçi; az beslenmesi ve çalışmaya isteksiz olması sonucunda verimsiz bir işçi haline geliyordu. Yiyecek ve giyecek gibi temel gereksinimleri tam karşılanamayan ve “aklı ve fıkrı geçim kaygısında, elleri ve gözleri işte olan işçiden istenilen randıman alınamayacağı gibi işçi ve işveren için de faydeli neticeler” doğurmayacağı açıktı. Verimliliğin artırılması için işçinin, milli gelirden hakkı olan hissesini alması gerekiyordu³⁷. Düşük verimlilik meselesinin bir diğer boyutu, işgücü kaybı ve buna bağlı olarak kaza yapma riskini artırmasıydı. Normalin altında ücret ödenen deneyimli ve kalifiye işçi, ücretin düşüklüğü karşısında işini bırakıyor ve yerine alınan deneyimsiz işçinin kaza yapma riski artırıyordu³⁸.

İşçilerin ücretlerin azlığına dair şikâyetleri, gazete sütunlarına da sıkça taşınyordu. Sabah saat 2.30'da ocaktan yeni çıkmış bir yer altı işçisi yatmağa giderken ücretlerin azlığının “omuzlarını çökertecek hale geldiğini” söylüyordu. Ona göre yevmiyelerinin az olduğunu hükümet de biliyordu, bunun için ikramiyelerini ikiden üçe çıkartmıştı. Fakat hala geçen seneden kalan bir maaş tutarındaki ikramiyelerini alamamışlardı. Aldıklarını da ancak iki-üç taksitte alabiliyorlardı³⁹.

³⁵ Mehmet Alpdündar, “Havzada asgari ücretin tespiti”, *İşçi Sendikası*, 7 Ocak 1956 Cumartesi, s.1

³⁶ Bu politika, havzada uzunca süre mekanizasyona geçilmesi ve bu sayede kömür üretimin hedeflenen miktarlara ulaşması önünde bir engel oluşturacaktı. Ahmet A. Özeken, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Millî Mecmua Basımevi, 1955, s. 129-132

³⁷ Ömer Karahasan, “İşçi ücretleri ve randıman”, *İşçi Sendikası*, 23 Ağustos 1958 Cumartesi, s.1

³⁸ “Kendi meselelerimiz”, *İşçi Sendikası*, 13 Aralık 1958 Cumartesi, s.2

³⁹ Ahmet Muhsin Baykan “Ücretlerimiz azdır”, *İşçi Sendikası*, 13 Eylül 1958 Cumartesi, s.1

Ücretlerin azlığı ve iyileştirilmesi gerektiği, mecliste de sıkça dile getirilen konular arasındaydı. Öncelikle, asgari ücret her devlet işletmesinde aynı uygulanmıyordu. Örneğin Sümerbank ile Etibank'ın ücret sistemi birbirinden farklıydı. Zonguldak'ta ağır sanayide, Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nda bulunan işçilerin aldıkları asgari yevmiye, Nazilli veya Kayseri Bez Fabrikası'nda çalışanlardan daha aşağı düzeyde idi. 1950'nin ikinci yarısında, ücretler arasında farkların büyük olduğu görülüyordu. En az ücreti ise, ortalama 499 kuruş ile madenciler alıyordu. Mensucat sektöründeki işçi ücretleri 625 kuruş, nakliyat sektöründe ise 703 kuruş idi⁴⁰.

Bu meselenin çözüm yolu, asgari ücretin tespit edilmesinden geçiyordu. 1948 yılında yürürlüğe konan işçilerin ehliyet dereceleri, baremleri ve terfilerine dair yönetmelikler 1952 yılında yürürlükten kaldırılmıştı. Bundan sonra işçilerin terfi ve ücret artışları doğrudan amirlerin inisiyatifine bırakıldı (Karahasan, 1978: 329, 360). Bu sebeple asgari ücret bareminin belirlenmesi, işçilerin ücret artışlarının yasal düzenleme çerçevesinde güvence altına alınması açısından son derece kritikti. Havzada asgari ücretin tespit edilmesi gerekliliği, sendika bünyesinde en başından itibaren pek çok kez dile getirilmişti. Bu konu sadece sendika değil, Türkiye Maden İşçileri Federasyonu camiasında da ciddi bir hoşnutsuzluk yaratıyordu. Tonu 33 lira olarak belirlenen kömürün fiyatına göre onu çıkarmanın yevmiyesinin 450 kuruşta bekletilmesi büyük bir haksızlıktı. Federasyon, ücretlerin günün şartlarına göre yeniden ayarlanması ve havza işçileri için asgari ücret tespiti meselesini, sosyal bir dava halinde ele aldığını ilan ediyordu⁴¹. Diğer sektörlerin neredeyse tamamında asgari ücret tespit ediliyor ve ücretler hayat şartlarına uygun şekilde ayarlanıyorken; Zonguldak'taki maden işçilerinin bu konudaki taleplerinin sürüncemede bırakılması, "işçileri ciddi biçimde geçim zorluğu içerisinde bunalıma" idi⁴². ZMİS İdare Heyeti'nin bu konuda 18.12.1958 tarihinde Hükümet yetkililerine çektiği yıldırım telgraf şöyleydi:

Sayın Celâl Bayar, Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Sebati Ataman,
Halûk Şaman

Zonguldak Maden İşçileri en az Karabük'teki işçi kardeşlerimiz kadar geçim zorluğu içindedir. Günün geçim şartlarını Zonguldak Maden işçilerine verilmekte olan 450 kuruş asgari yevmiye ile mukayese ederek Zonguldak işçilerinin sosyal sahadaki ızdırabının bir nebze giderilmesi için asgari ücretin tesbiti, işçi yevmiyelerine zam yapılması, yeraltı işçilerinin 1957 üçüncü ikramiyelerinin verilmesi, günlük 3800 - 4500 kalori karşılığı yüz kuruş değil aynı kaloriyi verecek bedel veya işe

⁴⁰ Tutanak Dergisi, Çalışma Vekâleti Bütçesi, 28.2.1956, s. 110

⁴¹ "Maden kömürünün hakiki fiyatı tesbit edildiğine göre maden işçisinin emeği de değerlendirilmelidir", *İşçi Sendikası*, 13 Eylül 1958 Cumartesi, s.1

⁴² "Büyük Millet Meclisi Sayın Azalarından Zonguldak maden işçilerinin talepleri", *İşçi Sendikası*, 20 Aralık 1958 Cumartesi, s.1

verilmesinin teminini yüksek müzaheretlerinize arzeder müjdelerinizi ve sevindirici cevaplarınıza intizar eyleriz.

En derin Saygılarımızla Zonguldak Maden İşçileri Adına Maden İşçileri Sendikası İdare Heyeti⁴³

Sendikanın işe bedellerinin artırılması talebine Sanayi Vekili, “Halen ödenmekte olan yüz kuruş işe bedelinin kâfi olduğunu, bu miktarı az bulanların işçi yemekhanelerine buyurmaları icap ettiği” yanıtını vermişti⁴⁴. İşe bedelinin arttırılmasını talep eden sendika bu talebini hükümete benimsetememiş olsa da, sendikanın girişimleri tamamen sonuçsuz kalmadı ve sonunda, Ocak 1959’da hükümet maden işçilerinin ücretlerine % 56 zam yaparak 450 kuruş yevmiyeyi 700 kuruşa çıkarılmasını karara bağladı.

Sendikanın yoğun girişimleri sonucu elde edilen bu kazanıma işveren tarafı, tespit edilen ücretlerin yüksek olduğu gerekçesiyle itiraz etti. İtiraz, Çalışma Vekâletince oluşturulan bir komisyonda incelendikten sonra tespit edilen ücretlerin 650 kuruşa indirilmesine karar verildi. 1960 yılında belirlenen asgari ücretler şöyleydi: 16 yaşından büyük olan işçilere resmi iş yerlerinde 750, özel iş yerlerinde 750 - 800, ağır işçilere 1000 - 1100, 16 yaşından küçük olanlara 500 - 650 veya 650 - 700 kuruş. Bu durumda maden işçisinin ücreti, 16 yaş altı için belirlenen ücrete denkti⁴⁵.

Sendikaya Yönelik Baskılar

Sendikanın girişimleri sonucu 1959 yılı Ocak ayında elde edilen geçici kazanımın bir bedeli oldu ve ZMİS İkinci Başkanı Mehmet Alpdündar’ın işine son verildi. Yukarıda da belirtildiği gibi, sendika işçilerin en büyük gündemleri arasında yer alan asgari ücretin tespiti konusunda yıllardır mücadele veriyordu. Ancak bu mücadele bir türlü sonuç vermediğinden sendika, sınırlı hareket alanı içerisinde giderek sertleşme yoluna gitmişti. O dönemde sendikanın İkinci Başkanı Mehmet Alpdündar, asgari ücret meselesiyle ilgili Ankara’ya gönderilen heyetin başkanı olarak bir basın toplantı düzenlemiş ve gazetelere beyanat vermişti. Bu sırada, “Grev yasaktır fakat randıman vermemek yasak değildir.” şeklinde kurduğu cümle, suç unsuru olarak görüldü. Sonunda Alpdündar hakkında soruşturma açıldı ve

⁴³ “Zonguldak Maden İşçileri Sendikası İdare Heybetinin Devlet Reisi, Hükümet Başkanı ile Alakalı Vekâletlere Çektığı Yıldırım Tel”, *İşçi Sendikası*, 20 Aralık 1958 Cumartesi, s.1

⁴⁴ “Sanayi Vekili yüz kuruş işe bedelini kâfi görüyor”, *İşçi Sendikası*, 27 Aralık 1958 Cumartesi, s.1

⁴⁵ Tutanak Dergisi, Çalışma Bakanlığı Bütçesi, 26.2.1961, s. 482. Aralık ayında bu durum değişecek, 1.1.1962 tarihinden itibaren Zonguldak’ta yeraltında çalışan maden işçilerine günde 8.5 lira, yerüstündekilere ise 7.5 lira asgari ücret ödenmesine karar verilecekti. TC Yüksek Murakabe Heyeti, Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi 1961 Yılı Raporu, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1962, s. 20

madencileri iş yavaşlatmaya teşvik etme gerekçesiyle, İş Kanunu'nun 16. maddesi uyarınca EKI'deki görevine son verildi. Bunun üzerine sendika, gazetesi aracılığıyla çalışmalarında ve aldığı kararların uygulanmasında daima memleketçi görüşün ışığı altında yürüdüğünü ve bu esaslara mutlak sadakat gösterdiğini ifade etti ve milliyetçi ruh ve tam inançla “işçi menfaatlerini kanunun dahilinde meşru yollarla müdafaa ederek huzur içinde” çalışacaklarının sözünü verdi⁴⁶. Diğer yandan da, “Bütün bu icraatları ile maden işçisine faydalı olmayı arzulayan sendikamız işverenince haksız bir muameleye tabi tutulan 2. Başkan Mehmet Alpdündar'ı himaye etmeyi bilmiş ve onu bağrına basmış” olduğunu söylemekten geri durmadı⁴⁷.

Yaşanan bu olaydan sonra sendikaya bir müdahale daha yapıldı ve 3 Haziran 1959 tarihinde yapılan 12. Kongre ile sendika yönetimi değişti. Sendikanın kurucuları arasında yer almış olup tüm yönetimlerde görev alan ve 1954 ile 1957 yıllarında genel başkanlık yapan Ömer Karahasan yerine Muzaffer Yılmaz genel başkanlığa getirildi. Karahasan ve ekibi yeni İdare Heyeti'nde yer almadı⁴⁸. Bundan sonra gazetede işçilerin çalışma şartlarına yönelik hiçbir sıkıntıya, uğradıkları haksızlıklarla veya sendikanın bu konudaki girişimlerine dair hiç bilgiye yer verilmedi. Bu durumun yaşanmasında, genel başkan değişikliği yanında, dönemin politik atmosferi de belirleyiciydi. İktidarın otoriter yaklaşımı, basından yargıya ve üniversitelere toplumsal yaşamın her alanında oldukça güçlü bir şekilde hissediliyordu⁴⁹. Yeni yönetim, gazetenin hemen her sayısında, okuyucularına sütunlarını daima açık tuttuğunu, ancak sadece siyasetle ilgisi olmayan yazıların basılabileceğini duyuruyordu⁵⁰. 27 Mayıs'ta gerçekleştirilen askeri müdahalenin ardından yapılan ilk olağan kongrede, Ömer Karahasan tekrar genel başkan seçilecekti.

Ocaklardaki Çalışma Koşullarına Yönelik Şikâyetler

İşçilerin çalışma koşullarına ilişkin yaşadıkları sorunlar, sadece sosyal güvenlik haklarıyla ilgili değildi. Çalışma ortamlarının fiziksel koşullarına yönelik de pek çok şikâyet ve talepleri bulunuyordu. Aslında, ücretli emeğin olduğu ilk yıllardan itibaren, havzadaki işçilerin çalışma koşullarına ilişkin ciddi sorunların olduğunu söylemek gerekir. Bu sorunların temelinde ise, havzadaki kömürün üretiminin organizasyonuna dair yapısal sorunlar yatıyordu. Üretim, mekanizasyona

⁴⁶ Ömer Karahasan, “Son hadiseler muvacehesinde görüşlerimiz”, *İşçi Sendikası*, 28 Şubat 1959 Cumartesi, s. 1-2

⁴⁷ “Zonguldak Maden işçileri Sendikası haklı davasında muvaffak olmuştur”, *İşçi Sendikası*, 7 Mart 1959 Cumartesi, s. 1

⁴⁸ *Sendikamızın Tarihiçesi*. <http://www.genelmadenis.org.tr/Sayfalar.asp?ID=3> Erişim tarihi: 26 Mart 2018

⁴⁹ Eric J. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 334-337

⁵⁰ “Okuyucularımızdan ricalarımız”, *İşçi Sendikası*, 4 Temmuz 1959 Cumartesi, s. 2

geçilemediğinden dolayı, büyük ölçüde kazma, kürek ve el arabası gibi ilkel ve verimliliği düşük araçlarla yapıyordu. Çünkü ocaklarda mekanizasyona geçebilmek için yeterli sermaye ve bunları kullanabilecek yeteri miktarda kalifiye işçi yoktu⁵¹.

İncelenen dönemde bu konuda gazetede yer alan haberlerin bir kısmı, işçilerin çalışırken kullandıkları malzemelerin yetersizliğiyle ilgiliydi. Kılıçlar ocağında çalışan bir grup işçi, sendikaya müracaat ederek üzerlerine ocaktan sürekli su akmakta olduğundan şikâyet ediyor ve kendilerine muşamba verilmesini istiyordu. Muşambasız çalışma yüzünden çoğu işçi hastalanmıştı. Sendika, yaptığı inceleme sonucunda bu ocağın hakikaten diğer ocaklarla karşılaştırılmayacak derecede akıntılı olduğunu ve muşambasız çalışmanın neredeyse imkânsız olduğunu tespit etmişti⁵². Yetkililerden, bir an önce bu mağduriyetin giderilmesini bir kez de gazete aracılığıyla talep ediyordu.

İşçilerin en temel ihtiyaç malzemelerinden olan, çalışırken giydikleri tulumların teminine yönelik de çeşitli aksaklıklar yaşanıyordu. EKİ'nin her yıl işçilere dağıttığı iş tulumları, 1957 yılında verilmemişti. İşletme müdürü ile tulumların verilmesi için yapılan görüşmede sendikaya, bu taleplerin derhal yerine getirileceği sözü verilmişti; ancak aradan bir ay geçtiği halde gerekli adımlar atılmamıştı. Sendika, "işçiler kir, yağ, pas içerisinde müşkül durumda iken" bu tulumların, bürolarda çalışanlara verilen tulum ve ceketlerden daha önemli olduğunu belirterek, bu konudaki tepkisini dile getiriyordu⁵³. Beyaz yakalı ofis çalışanlarının türlü ihtiyaçlarına öncelik tanınması, onların emekçiler arasında daha imtiyazlı olduklarına dair ipuçları vermektedir.

Sendika, işçilerle görüşüp dilek ve şikâyetlerini dinlemek için, belirli aralıklarla pavyon ve yemekhaneleri ziyaret ediyordu. 1957 Mayıs ayında İhsaniye'deki pavyonları ve yemekhaneyi inceleyen sendika temsilcileri, ardından işçi kahvehanesine geçerek orada işçilerle sohbet etmişti. Buradaki işçilerin bir kısmı, münavebeli grubun üçe çıkarılmasından şikâyetçiydi. Bu işçiler daha fazla verimli olacağından, eskisi gibi iki grup halinde çalıştırılmalarının sağlanmasını istiyorlardı. Sohbet sırasında bir işçi, iş yerinde işletme tarafından köylerine götürülürken yolda kaza geçirip yaralandıklarında, hiç bir sigorta güvencesinden faydalanamadıklarını hatırlatıyor ve bu durumun düzeltilmesini istiyordu. Ama İhsaniye'de çalışan işçilerin genelinin işaret ettiği problem, yemeklere ilişkindi; "gelen kavurmaların bozuk oluşundan, sabah çorbalarının çıkışta zararsız ise de sonralara yakın çorbanın yenmiyeceği düşüncesi ile içerisine teneke işi su aktarıldığı, ocakta verilen kuru katıkların⁵⁴ intizamsız ve noksan olduğu bilhassa yaz

⁵¹ Bu çalışmanın ağırlık merkezini, işçilerin yaşadıkları sorunlar ve çözümü için yapılan girişimlere oluşturmaktadır. Havzadaki çalışma koşulları kapsamlı bir şekilde, *Savaş Sonrası Zonguldak'ta Devlet, Madenci ve Hayat (1946-1962)* adlı çalışmamda ele alınmıştır.

⁵² "Kılıçlar Ocağındaki İşçileri Dileği", *İşçi Sendikası*, 18 Nisan 1952 Cuma, s.1

⁵³ "İş tulumları ne zaman verilecek", *İşçi Sendikası*, 5 Mart 1958 Çarşamba, s. 1,3

⁵⁴ Yeraltı işçileri sabahları ocağa inerken verilen ve ekmek arası helva, biraz zeytin ve peynirden oluşan gıda takviyesi

helvalarının yenmez bir halde olduğundan” şikâyet ediyorlardı⁵⁵.

Yemekhane ve yatakhane problemleri sadece İhsaniye bölgesinde yaşanmıyordu. Havzanın çoğu yerinde benzer sorunlar vardı. Baştarla’daki yurtlardan sendikaya müracaat eden işçiler, şu taleplerde bulunuyordu: 26.6.1957 günü verilen kuru köfte işçi tarafından yenilememiş ve bozuk olduğu sendika heyetince de tespit edilmişti. Bunun sebebi ise, yemekhanede buzdolabının olmamasıydı. Dolayısıyla bir gün önce alınan et, ertesi günü bozulmuştu. Bunun yanında yatakhanelerdeki su teşkilâtı ihtiyaca cevap veremeyecek durumdaydı, bu sebeple zaman zaman susuz kalınıyordu. Sabah çorbalarının biraz daha iyileştirilmesi de işçilerin talepleri arasındaydı⁵⁶.

Ayrıca sabah vardiyasına çıkan işçiler bir çorba içtikten sonra ocağa iniyorlar ve 10 saate yaklaşan çalışma süresince sıcak yemek yeme olanağı bulamıyorlardı. İşçiler bu uzun zamanda ya kuru ekmekle idare ediyorlar, ya da ekmeklerinin yanına kendi paralarıyla aldıkları atıştırma malzemeleri yiyorlardı. Çalıştıkları süre boyunca çok fazla “enerji sarfeden bir işçinin sıcak yemek görmeden 8 saat çalışması ve gidiş dönüş için geçen zamanları da hesaba katarsak 10 saati bulan uzun bir süre içinde muhtaç olduğu kaloriyi alamaması bizi de, işletmeyi de ciddi olarak düşündürmesi” gereken önemli bir konuydu⁵⁷. Yanlarına hiç yiyecek almadan ocağa inen işçilerin durumu ise, büsbütün acıklıydı. İşçilere, günlük gıda gereksinimleri hesaplanarak ona göre yemek veya kumanya verilmesi gerekiyordu.

Yaklaşık beş yıldır işçilerden özellikle sabah kahvaltılarını konusunda gelen bu talepler ve sendikadanın EKİ yönetimiyle yaptığı temaslar sonucunda bu konu önemli kazanımlarla sonuçlanmıştı. Böylelikle helvaları daha önce yapan firma ile anlaşma sonlandırılarak yeni bir imalatçıyla anlaşma yapılmasına karar verildi. Pişmeden dağıtılan ekmeklerin çıkarıldığı fırının çalışanlarıyla durum hakkında gerekli görüşmeler yapıldı. Ayrıca işçilere verilen katıklar konusunda; 1 Ağustos 1956’dan itibaren bir gün kuru üzüm ve iki gün helva verileceği, bozulması göz önünde bulundurularak yaz ayları yerine sonbaharda zeytin verileceği karar altına alındı⁵⁸.

DP iktidarı sonrasında gazetede, yemekhane ve pavyonların durumuna ilişkin sert bir yazı kaleme alındı. Yazıda, havzayı ziyaret eden hükümet temsilcilerinin nasıl “gözlerinin boyandığından” ve olumsuzlukların örtbas edildiğinden söz ediliyordu. Zonguldak’a gelen ekip pavyonları ziyaret etmek istediklerinde, doğrudan Çaydamar’da bulunan pavyon gezdirilirdi. Burası işçi yatakhanesi olarak oldukça iyi olanaklara sahipti. “Ancak bir yatakta iki kişi yatan, uyumak için bir vardiyeye sonra işe gidecek arkadaşının uyanmasını bekleyen, elini yüzünü yıkamak imkânını bulamayan ocaktan yorgun argın çıkmış işçi asla memnun değil”di. Özellikle Gelik, Kilimli, Karadon ve İhsaniye pavyonlarının

⁵⁵ “Hey’eti idareimiz konferanslarına devam ediyor”, *İşçi Sendikası*, 25 Mayıs 1957 Cumartesi, s.1-2

⁵⁶ “Baştarla yurtlarından sendikamıza müracaatlar”, *İşçi Sendikası*, 29 Haziran 1957 Cumartesi, s.1-2

⁵⁷ “E. K. i. Genel Müdürlüğünden Ricalarımız”, *İşçi Sendikası*, 15 Şubat 1952 Cuma, s.1

⁵⁸ “Kuru katık mes’alesi hal ediliyor”, *İşçi Sendikası*, 17 Ağustos 1957 Cumartesi, s.1-2

durumları oldukça kötüydü; oraları ziyaret edenler “bidondan yapılmış sobayla ısıtılmağa uğraşılan, ışsız havası kifayetsiz pavyonlar ve daha neler görecekdirdi”⁵⁹. Dolayısıyla bir plan dahilinde pavyonlarda yatan işçilerin durumunun düzeltilmesi için bir an önce harekete geçilmesi talep ediliyordu.

İşçiler evlerinden ocaklara ulaşım konusunda da çeşitli sorunlar yaşıyorlardı. Zonguldak’ta oturup Gelik ve Kozlu bölgelerinde çalışan işçiler kamyonla işe giderken üşüyorlardı. Çünkü kamyonun yalnız yanları ve üstü kapalıydı; arka taraftan aracın içine giren rüzgâr işçilerin üşmesine neden oluyordu. Sendika İdare Heyeti “bilhassa geceleri evinden sıcak giyinip ve böyle bir soğuk karşısına çıkmak veya işbaşından terli gelip bu şekilde yolculuk yapma”nın ne dereceye kadar sağlıklı olduğunu soruyor ve durumun bir an önce düzeltilmesi için yakında EKİ müdürüyle temasa geçeceğini bildiriyordu⁶⁰.

İşçilerin maden ocaklarına ulaşımı için kullandıkları bir diğer yol ise tren idi. Muhsin Baykan, bu trenlerin fiziki koşullarından şikâyetçiydi. Kokaksu-Zonguldak arası işleyen banliyö trenleri, Filyos’a kadar çoğunlukla tünel içinde gidiyordu. Ancak “camları kırkıktır, elektrik tesisatı ve ampuller kifayetsizdir, elinizi hiç bir yere süremezsiniz simsiyah olur. Esasen bir iki vagonun ibaret olan mevkiler tka basa doludur. Hareket esnasında dışarıda koridorda kaldınız mı ne üst kalır ne baş ne de gırtlak.” Üstelik görevlilere trenin çok pis olduğu söylendiğinde, bir işçi treninde seyahat edildiği hatırlatılıyordu⁶¹. İşçilere tahsis edilen trenlerin temizlik ve bakımına hiç dikkat edilmemesi, bir bakıma işçilere verilen değeri de yansıtıyordu.

İşçilerin beslenme, barınma ve ulaşım sorunları, büyük ölçüde EKİ’nin tasarruf tedbirleri olarak bu kalemlerdeki masrafları kısmasından kaynaklanıyordu. Çünkü işletmenin 1940’larda itibaren her yıl artan bütçe açıklarını dengelemesi gerekiyordu. Savaş yıllarının öncelikli hedefi, kömür üretimini artırmaktı. İşletme maliyeti ve verimliliği ikinci plandaydı. Bu durum, işletmenin her yılı zararla kapatmasına yol açıyordu. Üstelik üretim, vasıfsız işçilik ile ilkel ve düşük randımanlı yöntemlerle yapılıyordu. Bu sebeple, kömür üretiminde hedeflenen miktarlara bir türlü ulaşamıyor ve zarar giderek büyüyordu (Özeken, 1955: 129-133). 1950’lerden sonra bu zarar giderek katlandı ve çözüm olarak dış kredilere

⁵⁹ “Pavyonlarda yatan maden işçilerinin durumu”, *İşçi Sendikası*, 29 Ekim 1960 Cumartesi, s.1-2. 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrası kaleme alınan bu yazıda, dil ve üslup dikkat çekicidir; önceki dönemde son derece dikkatle seçilen sözcükler daha keskindir. Hiçbir şekilde iktidarı doğrudan eleştirme olanağının olmadığı dönem geride kalmıştır, idari amirlere “sakat bir düşünüşle göstermelik” (s.2) işler yapmaktan vazgeçmeleri salık verilebilmektedir.

⁶⁰ “Gelik ve Kozlu Bölgesi İşçilerimizin Haklı Dilekleri İdare Hey’etince Karara Bağlandı”, *İşçi Sendikası*, 27 Kasım 1957 Çarşamba, s. 1

⁶¹ Ahmet Muhsin Baykan, “Amele Treni”, *İşçi Sendikası*, 24 Mayıs 1958 Cumartesi, s. 1, 3

başvuruldu⁶².

Yukarıda çizilen tablo, işçilerin çalışma yaşamlarına ilişkin önemli bir veri daha sunmaktadır. EKI'nin çalışanlarına sunduğu sosyal olanaklara bakıldığında; vasıflı ve teknik bilgi-becerilerle donanımlı işçilerin beslenme, barınma, sağlık, ücret vb. pek çok açıdan daha iyi koşullarda çalıştığı görülmüyordu. Başka bir deyişle, işletme politikaları daha ziyade kalifiye ve sürekli işçiye dönüşme potansiyeli daha yüksek olan daimi işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönündeydi (Yıldırım, 2017: 128). Bu da sınıf içi tabakalaşma biçimlerinin 1950'lerde belirgin biçimde gözlemlenebildiğini göstermektedir.

Yöneticilerle İlişkiler

Bilindiği gibi bu sektör sanayi alanının belki de en zor, en tehlikeli ve bedence en yıpratıcı mesleği idi. Çalışma süresi, 1936 İş Kanunu gereğince 8 saatti. Ancak yapılacak iş yükü çalışma süresiyle değil, çıkarılacak kömür miktarıyla belirlendiğinden, ortalama çalışma süresi 10-12 saati buluyordu. Gazetenin yazarlarından Necati Yazgan, bu durumun, yani “onları tâkatlarının üstünde zorlayarak mâsum terlerini istismare çalışmak[nın] zulüm ve insafsızlıktan başka bir şey” olmadığını söylüyordu. Bir insanı ağır şartlar altında çalıştırarak sömürmekle onu bilerek ölüme sürüklemek arasında hiç bir fark yoktu. Üstelik işçileri, sekiz saatten fazla çalıştırmak onlardan daha fazla verim almayı mümkün kılmıyordu. Bu açıdan işveren ve yöneticilerin, işçileri düşünüp onların lehine hareket etmeleriyle, kendilerinin de daha kazançlı çıkacaklarına şüphe yoktu⁶³.

Oysa durum ne yazık ki pek öyle değildi. İşçiler, güçlerinin üstünde iş yüklenerek yaşadıkları ağır bedensel yorgunluklar yanında, bir de amirleri tarafından yoğun psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalıyorlardı. İşyerlerinde mühendis ve diğer üstlerin, hastanede doktorların işçilere ağır hakaretleri ve fiziksel şiddet uygulamaları ‘vaka-i adiyе’den sayılıyordu. Merkez dispanserinden kendilerine bakılmadığından ve kötü muamele gördüklerinden şikâyet eden işçilerden biri, sendikaya gönderdiği mektupta; dispanser hekimliğine başvurduklarında değil muayene, üstelik bir de hakarete maruz kalarak kapı dışarı edildiklerini söylüyordu. Hiçbir gün geçmiyordu ki dispanser başhekimini “hastalara fena muamele yapmasın, bilhassa hastalariyle işi kavgaya kadar götürmekte” idi. Bunlar hekimlik mesleğiyle hiç uyuşmayan hareketlerdi ve bu saygısız davranışların altında, ailelerin saflığından yararlanmak yatıyordu. Sendika bu mektubu gazetede yayımlayarak, bu hekimin “sağlık teşkilatı nizamnamesi ve dünya hekimlik kaidelerine uygun şekilde hareket etmesinin teminini” rica ediyordu⁶⁴.

⁶² Bu tablonun bir diğer sonucu ise, Türkiye ekonomisinin kronik dış açıklar kanalıyla dışa bağımlı bir yapıya kavuşmasıydı. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, Ankara: İmge, 2003, s.94-95.

⁶³ Necati Yazgan, “İşveren ve işçi münasebetleri”, *İşçi Sendikası*, 18 Nisan 1952 Cuma, s.1

⁶⁴ “Hasta işçilerimizin şikâyetleri”, *İşçi Sendikası*, 2 Haziran 1956 Cumartesi, s.1, 3

Ancak bu konuda en fazla şikâyet, elbette işyerinde yaşananlara yönelikti. Sendikaya mühendislerin görev sırasında işçilere ağır şekilde hareket ve küfür ettikleri yönünde çok sayıda başvuru oluyordu⁶⁵. Sendika temsilcilerinin işyerlerine yaptığı inceleme gezilerinde de, “tesbit edilen dert, dilek ve temenniler arasında başlı başına bir mevzu olan idareciler ile işçi arkadaşlar arasındaki münasebetlerin geliştirilmesi ve işçilerimize nezaretçi arkadaşlarımızın iş otoritesindeki müdahalelerinde sevgi ve anlayışın tesisi” idi⁶⁶. Sendika, bu gibi durumlarda hem yasal yollara başvurma konusunda üye işçilere yol gösteriyor, hem de gazetede - kişilerin adlarını saklı tutmak kaydıyla- olayları ifşa ederek yetkililerin dikkatini çekmeye çalışıyordu.

1956 yılının Ekim ayında Dilaver ocağında yaşanan bir olay sebebiyle bir grup işçi, kazma ve kürekleriyle toplu olarak sendikaya müracaat etmişti. Gazetenin yazarlarından Kısa Ali, olaya ithafen ve kamuoyunun dikkatini çekmek üzere şöyle bir şiir yazmıştı:

İnsan melek değildir yapabilir elbette kusur,
İşçilikte de bazen bağırma çağırma olur.
Fakat vardırırmamalı çok ileriye hiddet ve şiddeti.
Sökülüp atılmalı içimizden dövme sövme illeti.
Mücadelemiz nedir? Çalışanın çalıştıranda,
Yurda kömür yuvaya ekmek değil mi? O halde,
Neden dursun kazmalar, neden dursun kürekler.
Neden zaman boş geçsin, neden kırılınsın kalbler.
Çalışan bırakmamalıdır, hiddet edip işini,
Çalıştıran ayarlamalıdır bu yolda gidişini.
Düşünmelidir herkes, iş bizim işçi bizim,
İstihsaldir ağartacak yüzümüzü hepimizin⁶⁷.

İşçilerin amirlerine yönelik şikâyetleri sadece kötü muameleden ibaret değildi. En az bu yaşananlar kadar onları etkileyen durum, kimi cezalar verilerek haklarının ellerinden alınmasıydı. Hakkını arayan işçiler ise yeni cezalara maruz kalıyordu. Karadon bölümünde kompresörcülük yapan bir işçinin şu ifadeleri, yaşadıkları haksızlıkların tipik bir örneğiydi: “Kendi mühendisime müracaat ederek yevmiyemin arttırılmasını istedim. Fişimi tetkik eden mühendisim terfiye hak kazandığımı görerek terfi ettirdi. Fakat İşçi amirinin araya girmesiyle bu terfilim durduruldu ve yanlış telkin ve ikazı yüzünden bir yevmiye ceza aldım.”⁶⁸ İş amiri olan mühendisin verdiği zamdan işçinin mahrum edilmesi için işçi bürosu amirinin araya girmesi ve yetkililerin kararlarını değiştirmesi, üstüne işçiye ceza verdirmesi son derece sıradan olaylar arasındaydı. Bu olayı gazete köşesinden de duyuran

⁶⁵ “Bu Kadarda Olmaz!..”, *İşçi Sendikası*, 30 Haziran 1956 Cumartesi, s.1-2

⁶⁶ “Sendikamızın işyerlerindeki tetkik gezileri”, *İşçi Sendikası*, 6 Eylül 1958 Cumartesi, s.1,3

⁶⁷ Kısa Ali, “Böyle yapmamalıyız”, *İşçi Sendikası*, 20 Ekim 1956 Cumartesi, s.1

⁶⁸ “Karadon’dan bir işçimizin anlattıkları”, *İşçi Sendikası*, 8 Eylül 1956 Cumartesi, s.3

sendikanın ilk aşamada çözümü, amirden “işçimizi çağırıp durumun hakiki tarafını bir ağabey sıfatıyla kendilerine anlatma”sını rica etmekte⁶⁹.

Benzer bir olay Ereğli’den bir işçinin başına gelmişti. Terfi etmeğe hak kazandığı halde, sözlü müracaatları dikkate alınmayan bu işçi bir dilekçe ile vekâlete müracaat etmişti. Bu girişim üzerine durumu incelenen işçinin terfi etmemesi için hiç bir sebep görülmeyerek yevmiesine zam verilmişti. Ancak vekillere başvurduğu için iki yevmiye de ceza almıştı⁷⁰.

İşçilere uygulanan cezalar sadece terfi durdurma ve yevmiye kesintisinden ibaret değildi. Yaşanan olayların üst kurullarca incelenmesine gerek kalmadan, İş Kanunu’nun 16. maddesi uyarınca içiler kolayca işten atılıyordu. Nisan 1958’de EKİ’de çalışan bir memur gece yolda giderken kendisini cipe almadığından dolayı garaja kadar şoförü takip etmiş ve garaj içinde kendisini arkadaşları yanında dövmüştü. Durum adliyeye intikal ettirilmiş, ancak bu arada şoför işinden atılmıştı. Yine böyle bir durum 5 ay sonra Çaydamar’da yaşandı ve pavyonların önünde bir işçi, bir bekçi tarafından dayak yedi. Hatta o sırada olay yerinde bulunan sendika temsilcisinin işe müdahale etmesi üzerine, bekçiye çevresinden sendika temsilcisini de dövmesi tavsiye edildi⁷¹.

Yine kanunun 16. maddesi ile işten atılan ve sonrasında sendikaya başvuran başka bir işçinin işten atılma gerekçesi, servis amirine rüşvet aldığı yönünde iftira etmekte. Servis amiri işçiden bedeli karşılığında kuzu ile tavuk istemişti. İşçi de 135 lira tutarında bir kuzu ile iki tavuğu temin etmişti. Ancak aradan bir aydan fazla zaman geçmesine rağmen parasını alamamıştı. Bunun üzerine Bölge Müdürü’ne müracaat etmişti. Yapılan inceleme sonucu amirine rüşvet verdiği gerekçesiyle işçinin işine son verilmişti⁷². Yaşanan olayda ilginç olan, servis amirine hayvanların ücret karşılığı mı, yoksa rüşvet olarak mı verildiğinin belli olmamasıydı. Eğer bedel karşılığı verildiyse, işçiye uygulanan cezayı gerektirecek bir durum yoktu. Rüşvet olarak verildiyse, rüşvet alana hiç dokunulmayıp, sadece rüşveti verenin cezalandırılması daha vahim bir durumdu.

Burada sadece birkaçına yer verilen tüm bu örnekler, yaşanan olaylarda amirlerin kanunlar ve talimatlar çerçevesinde değil; son derece keyfi ve kimi yerde şiddete başvurarak hareket ettiğini gösteriyordu. Ayrıca işletmenin bu yaklaşımı, sadece bir tarafın cezalandırılıp diğer tarafın himaye edildiğine işaretli. Bu da adalet duygusunu her iki taraf nezdinde, ciddi biçimde zedeleyen bir durumdu.

Aslında işçilerin amirleriyle yaşadıkları sorunlarda derhal kanunun 16. maddesinin uygulanması, cezaların uygulanmasına ilişkin ciddi bir art niyet

⁶⁹ “Karadon’dan bir işçimizin anlattıkları”, s. 3

⁷⁰ “Soruyoruz. Hangi devirdeyiz? Hakkını arayan bir işçiye cezamı yapmak lâzım?”, *İşçi Sendikası*, 2 Şubat 1957 Cumartesi, s. 1, 3

⁷¹ “E.K.İ Müessese Müdürlüğü’nün Nazarı Dikkatine”, *İşçi Sendikası*, 2 Ağustos 1958 Cumartesi, s.1-2

⁷² Ahmet Muhsin Baykan,” Veren suçlu, alan suçsuz mu?”, *İşçi Sendikası*, 11 Ekim 1958 Cumartesi, s.1-2

göstergesiydi. İşten atma, işçiye verilecek en ağır cezaydı; daha hafif ve caydırıcı cezalar olmasına rağmen bunlar atlanarak işçiye doğrudan en üst derece cezaya tabi tutmak büyük bir haksızlıktı⁷³. Üstelik verilecek cezalar kararlaştırılmadan önce işçi temsilcisinin ve bizzat işçinin dinlemesi yoluna da gidilmiyordu. Belki de en önemlisi, tüm bu yaşananların işçinin motivasyonunu ve amiri arasında karşılıklı saygı, güven ve işbirliği ilişkisini zedelemesiydi.

İşçilerin bu konuda yaşadıkları mağduriyetlerin altında yatan en önemli sebeplerden biri; iş yerlerindeki ceza sisteminin tek taraflı hüküm vermesi ve kendisine suç isnat edilen bir işçinin ifadesine dahi başvurulmadan, derhal cezalandırılması idi⁷⁴. Oysa sendika bu konuda kaleme aldığı yazıda, başka işyerlerinde işçi ile işveren arasında anlaşmazlık çıktığında, işçiye ceza verilmeden önce mutlaka işçinin ifadesinin alınması gerektiğini ifade ediyordu. Örneğin Denizcilik Bankası TAO İstanbul Liman İşletmesi ile İstanbul Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası arasında çıkan bir ihtilaf il hakem kuruluna ve ardından yüksek hakem kuruluna aksetmişti. Kurulların incelemeleri sonucunda işçi lehine alınan kararlardan biri de, "İşçilere yapılması icap edecek disiplin cezalarında evvelâ işçinin ifadesinin alınması ve ondan sonra icap ediyorsa cezanın tatbiki cihetine gidilmesi"⁷⁵ olmuştu⁷⁶.

Sendikanın girişimleri sonunda, İşletmeler Vekâleti, işçilere verilen ölçsüz ve kontrolsüz cezaları gündemine aldı. Sendikanın girişimleri sonucunda İşletmeler Vekili Samed Ağaoglu EKİ'ye bu konuyla ilgili olarak çeşitli direktifler vermişti. Bunlar arasında, işçilere yapılmakta olan idari disiplin cezalarının kontrolden geçirilmeden uygulanmaması gerektiği de yer alıyordu. Buna göre işveren ve işçi temsilcilerinin dahil olduğu bir komisyon yakında oluşturulacak ve düzenlenen ceza kâğıtları bu komisyonda incelenecekti. Komisyonun haksız bulacağı cezalar ya uygulanmayacak veya ceza verenlerin kararlarını tekrar görüşmesi sağlanacaktı⁷⁷.

Ancak üzerinden aylar geçmesine rağmen, EKİ gerekli kurulu oluşturmak yönünde hiçbir girişimde bulunmamıştı. Gazetede çıkan yazıların tonu da giderek sertleşiyordu; son zamanlarda işyerlerinde işçiye ceza vermek için servis ve iş amirlerinin "adeta birbirleriyle yarışa kalkışmış ve müsabakayı kazananlara sanki sarı

⁷³ "Cezaların tatbikinde hüsnüniyet", *İşçi Sendikası*, 11 Ekim 1958 Cumartesi, s.1-2

⁷⁴ "Cezaların tatbikinde hüsnüniyet", s.1

⁷⁵ "İşçilere yapılacak ceza", *İşçi Sendikası*, 9 Mart 1957 Cumartesi, s.3

⁷⁶ Maden işçilerine savunmaları alınmaksızın ceza verilmesine yol açan çatışmaların niteliği ile, gazetede ifade edilen ve başka işkollarında yaşanan çatışmaların niteliği arasında birtakım önemli farklılıklar olabilir. Genel çıkarımlar ve sağlıklı karşılaştırmalar yapabilmek için bu farklılıkları ve havzada çıkan ihtilafları çözümlmek için uygulanan prosedürü incelemek gerekir. Ancak, bu araştırmanın odağını dağıtmamak adına, böyle bir incelemenin bir başka çalışma kapsamında yürütülmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Dergi hakemine, hem yukarıda belirtilen noktayı dikkatime sumasından, hem de makalenin geneline yaptığı katkılardan dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

⁷⁷ "İşçilere yapılan cezalar kontrolden geçirilecek", *İşçi Sendikası*, 7 Aralık 1956 Cuma, s.1, 3

zarflarla semere mektupları gönderilecek” olduğu ifade ediliyordu⁷⁸. İşyerlerinde elbette disiplin ve kurallara uymayan işçilerden kaynaklı kimi hatalar yaşanırken, işçiler kadar onların başında bulunan idarecilerin de hataları olabileceği göz önüne alınmalıydı. Kimi amirler, olur olmaz sebeplerle ceza vermeyi neredeyse adet haline getirmişlerdi. Bu tablonun altında, işçilere, mecburi hizmetlerini doldurmayı bekleyen kimselermiş gibi bakılıyor olması yatıyordu. Oysa işçiler, “görmekte olduğu işlere millet ve memlekete faydalı olmaktan başka hiç bir gayesi olmayan dürüst ve temiz kimseler olarak” görülüp ona göre davranılmaları gerekirdi⁷⁹.

27 Mayıs 1960 yılında yapılan askeri müdahale ile DP iktidarının devrilmesinden beş ay sonra gazetenin okuyucu köşesinde yayınlanan bir işçi mektubu, bu sorunun çözümüne yönelik herhangi bir adımın atılmadığını gösteriyordu. İşçi, sorunu, iktisadi devlet teşekküllerindeki bir sistem bozukluğu olarak tanımlıyordu. Tüm sorunların kaynağında ise bu bozukluk, sistemin düzgün işlememesi vardı. Normal koşullarda çalıştığı iş yerinden şikâyet eden, bir haksızlığın telafisini talep eden bir kişi, görüşlerini üst mercilere yazılı olarak iletirdi. Ancak “bu yazılarınız döner dolaşır en yakın iş amirinize gelir ve sizin bu samimi karakteriniz anlayışla karşılanmaz, şahsi işbirar ve garezden kurtulamaz”dınız. Bunun sonucunda ya istifa etmeye zorlanır veya uyduruk gerekçelerle uyarı cezaları alırdınız. Sonunda 16. madde ile işinize son verilir. Askerlikte de kişisel özgürlükler yoktu. Fakat orada bile şikâyet edilen merci atlanarak bir üste şikâyet hakkı vardı. Bu işletmede bu hakkın bile tanınmaması büyük bir sorundu⁸⁰.

Mehmet Alpdündar, 1958 Temmuz’undan itibaren, sendikaya çeşitli sebeplerle başvuran işçilerin yaşadıkları sorunları ve sendikanın bu konudaki girişimlerini anlattığı, “Azalarımızla başbaşa” adlı bir köşe yazmaya başladı. Köşede aktarılan olaylar, işçilerin yaşadıkları sorunları yansıtmaları bakımından çok önemiydi. Aynı zamanda işçiler yaşadıkları sorunlarda yalnız olmadıklarını, pek çok haksızlığın oldukça yaygın olduğunu görebiliyorlardı. Böylelikle işçileri, sorunlarının giderilmesi için harekete geçmeye teşvik edici, en yakınlarında da sendikaları olduğunu bilincini geliştirici bir işleve de sahipti.

İşçilerin sendikaya en çok başvurma gerekçelerinden biri, hak ettikleri prim⁸¹ ve yevmiye zammını alamamalarıydı. Çaydamar Ocağından bir işçi, uzun süredir almakta olduğu çocuk priminin kesildiğinden; yine aynı ocakta çalışan iki domuzdamcı ile bir işçi, uzun süredir yevmiyelerine zam yapılmadığından; Kilimli

⁷⁸ “İşveren vekillerimiz ve bu durumda olan iş amirlerimizden ricalarımız”, *İşçi Sendikası*, 30 Mart 1957 Cumartesi, s.1

⁷⁹ “İşveren vekillerimiz ve bu durumda olan iş amirlerimizden ricalarımız”, s.2

⁸⁰ “Sistem olmayınca, hak aranır mı?”, *İşçi Sendikası*, 15 Ekim 1960 Cumartesi, s.3

⁸¹ Havzada ayrıca prim sistemi de mevcuttu. Bütün işçilere çalıştıkları her gün için 15 ile 25 kuruş arasında devam primi ödeniyordu.

ocağı işçisi “1949 yılından beri hiç kıdem zammı almadığından”⁸² şikâyetçiydi. Sendika, bu konuların takibini yaptıktan sonra, işçilere çalıştıkları gün üzerinden hesaplayarak alacakları zammın veya terfilerin tarihini belirtiyor⁸³; zam veya prim süresi geçmiş işçiler için de mağduriyetlerinin giderilmesi için işletme ile iletişime geçildiğini/geçileceğini ve sonuçtan ayrıca haberdar edileceklerini bildiriyordu⁸⁴.

İşçiler, amirlerinin uyguladıkları hakaret ve fiziksel şiddetten yaygın bir biçimde şikâyet ediyorlardı. Çaydamar ocağından bir kazmacı, pavyonlar önünde görevli korunma bekçisi tarafından hakarete uğradığı ve dövüldüğü gerekçesiyle sendikaya başvurmuştu. Sendika da, başvurunun “mahallinde tetkik edildiğinde tecavüzde bulunmakla çok kaba bir hareket tarzı kullanan bekçi aleyhine, kanuni muamele yapıldığı”nın bilgisini paylaşıyor ve “Türk işçisinin dayakla değil efendilikle muamele göreceğini hatırlatmayı” faydalı bulduğunu ekliyordu⁸⁵. Gelik ocağından bir başka işçi, başçavuşu tarafından tehdit edilip hakarete uğramış; bunun üzerine sendikaya başvurmuştu. Sendika, “Müessesese ile temasa geçilip tahkir ve tetkiki ile mütecavizin İş Kanunu gereğince tecziyesine (cezalandırılmasına) gidildiğinin kararlaştırıldığı” söylüyordu⁸⁶. İncirharmanı ocağında çalışan bir başka işçi, başçavuşu tarafından darp edilip hakarete uğradığı için yaptığı başvuru sonunda, sendika “evvela iş amirinizin haksız tarafa tertip edecekleri ceza şekline intibak etmeniz, ayrıca adliyeye intikal ettirilmesi gereken mevzular varsa müracaat hakkınız olduğunu” bildiriyordu⁸⁷. Çaydamar Ocağından bir kazmacının, Merkez Dispanserinde uğradığı yersiz muamele hakkında sendikanın tahkikata geçtiği de yaşanan gelişmeler arasındaydı⁸⁸.

Sendika her zaman ve her koşulda işçinin yanında değildi elbette. İşçiden kaynaklı hatalar olduğu zaman, Alpdünder köşesinde, bunu da açık biçimde ilan ediyordu. Çaydamar Ocağında çalışan bir kazmacı izinsiz işyerini terk etmesi ve devamlı üç gün gelmemenin sonucunda iş amirinin verdiği cezadan şikâyetçiydi. Sendika, bu hareketlerin cezasının, amirin düzenlediği cezadan çok daha ağır olduğunu belirtmiş ve “Sendikamız sizden ve bu gibi olan işçi arkadaşlarınızdan bu nevi hareketlerin tekrerrü ettirilmemesini rica eder.” diyerek işçilere yönelik genel bir uyarıda bulunmuştu⁸⁹.

Sendika, sorunların çözümü için ilk aşamada işyerine gidip olayın muhatabıyla görüşerek uzlaşma sağlama yolunu seçiyordu. Bu girişim bir sonuç

⁸² Aradan 9 yıl geçmiş olmasına rağmen bir işçinin kıdem zammı almamış olması çok sık karşılaşılan bir durum olmasa gerek. Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 23 Ağustos 1958 Cumartesi, s.1

⁸³ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 20 Aralık 1958 Cumartesi, s.1

⁸⁴ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 26 Temmuz 1958 Cumartesi, s.2

⁸⁵ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 2 Ağustos 1958 Cumartesi, s.1-2

⁸⁶ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 23 Ağustos 1958 Cumartesi, s.1

⁸⁷ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 23 Ağustos 1958 Cumartesi, s.1

⁸⁸ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 26 Temmuz 1958 Cumartesi, s.2

⁸⁹ Mehmet Alpdünder, “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 26 Temmuz 1958 Cumartesi, s.2

vermezse, işçiye mahkeme başvurusu konusunda yardım ve yönlendirmede bulunuyordu. Böyle bir durum, 1956 Aralık'ında merkez atölyelerinde yaşanmıştı. Merkez atölyesi başmühendisi giderken arkasından “manalı bakışlarla amirine baktığı” için 15 senelik tesviyeci Nazif Kuşçu’yu derhal 16. madde ile işten attırmıştı. Bu olay üzerine Kuşçu derhal sendikaya başvurmuş, sendika idarecileri de işyerine gidip söz konusu mühendis ile görüşmüşlerdi. Görüşmeler sonunda, işçinin hiç bir kusuru olmadığına ve olayların mühendisin kişisel husumetinden kaynaklandığına kanaat getirmişler ve sendika olarak adli takibat açma kararı almışlardı. Dava sendika lehine sonuçlanmış ve işçiye boşa bırakıldığı günlerle 2000 TL civarında tazminat ödenmesine ve işçi istediği takdirde işinin iadesine karar verilmişti. Ancak karar yine de sendikayı tam olarak tatmin etmemişti; çünkü mühendisin kişisel husumetinin bedelini kendisi değil, kurum yüklenmişti. Oysa “bir daha çiftlik sahibi gibi hareket etmeye cesaret bulamasınlar” diye, bu gibi olaylarda tazminat ve diğer masraflar sorumludan tahsil edilmeliydi⁹⁰.

İşçi lehine sonuçlanan bu tür kazanımlar, elbette EKİ'deki işçi amirlerinin hoşuna gitmiyordu. Sendika sınırlı gücüne rağmen, amirin çalışanına istediği gibi davranabilmesi önünde engeldi. Bir süre sonra işletmedeki kimi servis şefleri, işçinin uğradığı haksızlığa bir çözüm yolu bulmak, mağduriyetini gidermek için sendikaya gitmesine bile tahammül edemeyip bunu engelleme yollarına gitmeye başladılar. Bu tür girişimlerde bulunan işçiler, sendikaya neden gidip kendilerini şikâyet ettikleri sorularak tehdit ediliyor, kimi zaman da başka şekilde cezalandırılıyorlardı. Sendika, “bu itibarla Etüt Tesis Müdürlüğünde Merkez anbarında ve Merkez lavvariyle bihassa Korunma teşkilatındaki bu zihniyet ve görüşle hareket eden şahısların işçilerimize karşı daha anlayışlı talimat, nizam ve mevzuat çerçevesi dahilinde hareket etmelerini” rica ediyordu.⁹¹

Gazete yazarlarından Ahmet Muhsin Baykan bu konuyu ele aldığı yazısında, işletmeye, sendikanın amaç ve işlevlerini hatırlatıyordu. İşçi sendikaları, işveren karşısında iktisaden zayıf olan işçilerin haklarının korunması, onlara daha geniş hak ve menfaatler sağlanması için kurulmuştu. İşçi ile işveren arasındaki her türlü anlaşmazlık halinde işçinin müracaat edeceği ilk yer, doğal olarak üyesi olduğu sendikası idi. Sendikalar işçilerin haklarının korunması amacıyla bütün önlemleri almak ve girişimlerde bulunmak, gerekli hallerde mahkemelerde işçiyi temsilen işverenin karşısında bulunmak hakkına sahipti. İşverenin, sendikanın daima işçinin yanında olduğunu bilmesi gerekiyordu. Bu sebeple işveren konumundaki kişilerin, işçinin sendikasına müracaatını eleştirmeye ve ona engel olmaya hakkı yoktu. Baykan, amir konumundaki kişilerin bu tür engelleme girişimlerinin sebeplerini anlayamadığını belirtiyor ve soruyordu: “Acaba bu beyler işçilerin himayesiz bırakılarak onlar üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunmak mı istiyorlar? Emirleri

⁹⁰ “Merkez atölye başmühendisine ders bu zihniyetteki amirlere ibret olsun”, *İşçi Sendikası*, 20 Nisan 1957 Cumartesi, s.1-3

⁹¹ “İşveren vekillerinden sendikamız karşılıklı anlayış bekler”, *İşçi Sendikası*, 20 Aralık 1958 Cumartesi, s.1-2

altında işçi olarak çalışan insanları her türlü hak ve hukuk kaidelerinden uzak kaprislerine şahsiarez ve kinlerine alet mi etmek istiyorlar”dı?⁹² Kaldı ki sendikaya yansıyan anlaşmazlıkların büyük çoğunluğu mahkeme süreçlerine gerek kalmadan olumlu sonuçlanıyordu. Sendika, temel ilke olarak meseleleri daima karşılıklı anlayış havası içinde çözüme çalışma yaklaşımını benimsiyordu. Başkan’ın, sendikanın içinde bulunulan dönem itibarıyla sınırlarının farkında olduğu açıktı.

İşçilerin amirleriyle yaşadıkları bu sorunlar sadece maden ocaklarına özgü değildi. İşçilerin taleplerini görmezden gelen, onları güçlerinin üzerinde çalışmaya zorlayan, yetkilerini kötüye kullanan amirlere diğer sektörlerde de sıkça rastlanıyordu. İşçilerin çıkarlarını koruyan yasa ve düzenlemeler olmasına rağmen, bunlar çoğunlukla kağıt üzerinden kalıyor ve hayata geçirilmesi işverenin inisiyatifine bağlı kalıyordu (Akın, 2012: 185). Bunun sebebi ise ülke çapındaki pek çok büyük işletmede çavuşluk sisteminin uygulanmasıydı. Çavuşlar bu kurumlarda işçi ile işveren arasında bir taşeron, aracı kurum işlevi üstlenmişti. Bu kişiler yaş, kıdem, performans gibi kriterler dikkate alınarak işçiler arasından seçilirdi. İşçi herhangi bir sorun yaşadığında doğrudan muhatabı çavuş idi, olağan koşullarda daha üst kademedekilerle iletişimi yoktu. Çavuşlar, konumlarını koruyabilmek için bir anlamda kraldan çok kralcı olmak durumundaydılar; işçilerden yana taraf tutarlarsa işlerinden olabiliirdi. Bu sebepten, bir yandan kendi üstlerinin desteğini sürdürebilmek; diğer yandan ocaklardaki çalışma düzeninin sürekliliğini sağlamak amacıyla işçiye baskı uygularlardı. Uygulanan fiziksel şiddet, disiplini sağlama yöntemi olarak uygulanıyordu. Bu, kırsalda yetişmiş, oranın daha gevşek ve uzun dinlenme süreli çalışma ritmine alışkın işçileri kentlerdeki fabrikaların temposuna adapte edebilmek için uygulanan bir yöntemdi (Yıldırım, 2017: 117-118).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği yoğun siyasal ve ekonomik bunalım, toplum üzerinde son derece olumsuz etkiler bırakmıştı. 1946 yılında kurulan DP, geniş kesimler nezdinde ülkenin demokratikleşeceğine dair hızla yeni bir umut ışığı olmuştu. Partinin yöneticileri, artık savaş yıllarının geride kaldığını, dolayısıyla ekonomiye devlet müdahalesi anlayışının terk edilip özel girişimin teşvik edilmesi gerektiğini dile getiriyordu. Ancak iktidarın alındığı 1950 yılından itibaren, muhalefet yıllarındaki demokratik ve özgürlükçü söylemler, adım adım yerini otoriter bir yönetime bıraktı. Kamu kuruluşları ve demokratik kitle örgütleri, partinin politik manevra alanları olarak görülmeye başlandı.

Muhalefet yıllarında, Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) çalışma hayatına ilişkin otoriter anlayışına ve grev yaşağına şiddetle karşı çıkan DP’nin, kendi iktidarı döneminde sendikal haklara ilişkin bakış ve uygulamaları da, CHP’den pek farklı olmadı. Muhalefet sıralarında sendikaların sadece birer mesleki dayanışma örgütü

⁹² Ahmet Muhsin Başkan “İşveren işçi sendika”, *İşçi Sendikası*, 18 Ekim 1958 Cumartesi, s.1-2

olmadığını hatırlatan ve grevi, demokrasinin gereği ve temel hak olarak gördüklerini her fırsatta dile getiren DP; iktidarı süresince grev hakkının yasalaşması için gerekli adımları atmadı. Daha önemlisi, iktidarının ilerleyen yıllarında, siyasi çıkarları doğrultusunda sendikalara her çeşitli müdahalede bulundu⁹³.

Bu atmosfer içerisinde, Zonguldak havzasındaki maden işçilerini temsil eden en büyük sendika olan ZMİS de iktidarın müdahale hamlelerine maruz kalıyordu. Aşgari ücretin tespiti konusunda sendikanın verdiği mücadele sonucunda dönemin İkinci Başkanı Mehmet Alpdündar'ın görevine son verilmesi, bunu en somut göstergeleri arasındaydı.

Böylesi bir siyasal ortamda, işçiler mücadelelerini daha ziyade bireysel düzlemde yürütüyorlardı. Grev ve toplu sözleşme hakkından yoksun olan sendika, işverene karşı ciddi bir baskı unsuru da oluşturamıyor, sorunları “rica” yoluyla gidermeye çalışıyordu (Karahasan, 1978: 312). Ricalar yerine getirilmediği durumlarda, durumu kabullenmekten başka seçenek de yoktu. Ancak yaşanan bu son gelişmeler, sendikanın havzadaki maden işçilerinin şikâyetlerine çözüm bulmaya, çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik her ne kadar son derece temkinli, politik ve ricacı bir yöntem uygulasa da; sanıldığı kadar pasif ve güçsüz olmadığını, bu şekilde pek çok kazanımlara imza attığını bir kez daha gösteriyordu. Bu dönemde biriktirilen tüm bu deneyimlerin, 1960 sonrası dönemin altyapısını oluşturma açısından oldukça kıymetli olduğunu söylemek gerekir.

⁹³ DP'nin çalışma hayatına ilişkin söylem ve uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız Ahmet Makal, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1946-1963*, Ankara: İmge Kitabevi, 2002

KAYNAKÇA

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları

Çalışma Vekâleti Bütçesi

Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Teftiş Raporları

TC Yüksek Murakabe Heyeti (1962) *Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi 1961 Yılı Raporu*, Ankara: Gürsoy Basımevi

Gazete ve Dergiler

- “Bakınız ne diyor!” (1957) *İşçi Sendikası*, 2 Şubat Cumartesi, 1
- “Baştarla yurtlarından sendikamıza müracaatlar” (1957) *İşçi Sendikası*, 29 Haziran Cumartesi, 1-2
- “Büyük Millet Meclisi Sayın Azalarından Zonguldak maden işçilerinin talepleri” (1958) *İşçi Sendikası*, 20 Aralık Cumartesi, 1
- “Bu Kadarda Olmaz!..” (1956) *İşçi Sendikası*, 30 Haziran Cumartesi, 1-2
- “Cezaların tatbikinde hüsnüniyet” (1958) *İşçi Sendikası*, 11 Ekim Cumartesi, 1-2
- “Çocuk primi kesilen işçilerimizin şikâyetleri” (1957) *İşçi Sendikası*, 28 Ocak Pazartesi, 1-2
- “Daimi işçilerin en büyük derdi çocuk zammı” (1952) *İşçi Sendikası*, 4 Nisan Cuma, 1
- “E.K.İ. Genel Müdürlüğünden Ricalarımız” (1952) *İşçi Sendikası*, 15 Şubat Cuma, 1
- “E.K.İ Müessese Müdürlüğü’nün Nazarı Dikkatine” (1958) *İşçi Sendikası*, 2 Ağustos Cumartesi, 1-2
- “Gelik ve Kozlu Bölgesi İşçilerimizin Haklı Dilekleri İdare Hey’etince Karara Bağlandı” (1957) *İşçi Sendikası*, 27 Kasım Çarşamba, 1
- “Hasta işçilerimizin şikâyetleri” (1956) *İşçi Sendikası*, 2 Haziran Cumartesi, 1, 3
- “Hastahanedeki filim olmadığı için işçi arkadaşlarımızın hastalıklarının teşhisleri normal olarak yapılamıyor” (1957) *İşçi Sendikası*, 13 Nisan Cumartesi, 1
- “Hey’eti idaremiz konferanslarına devam ediyor” (1957) *İşçi Sendikası*, 25 Mayıs Cumartesi, 1-2
- “İş tulumları ne zaman verilecek” (1958) *İşçi Sendikası*, 5 Mart Çarşamba, 1,3
- “İşçilere yapılacak ceza” (1957) *İşçi Sendikası*, 9 Mart Cumartesi, 3
- “İşçilere yapılan cezalar kontrolden geçirilecek” (1956) *İşçi Sendikası*, 7 Aralık Cuma, 1, 3
- “İşveren vekillerimiz ve bu durumda olan iş amirlerimizden ricalarımız” (1957) *İşçi Sendikası*, 30 Mart Cumartesi, 1
- “İşveren vekillerinden sendikamız karşılıklı anlayış bekler” (1958) *İşçi Sendikası*, 20 Aralık Cumartesi, 1-2
- “Karadon’dan bir işçimizin anlattıkları” (1956) *İşçi Sendikası*, 8 Eylül Cumartesi, 3
- “Kendi meselelerimiz” (1958) *İşçi Sendikası*, 13 Aralık Cumartesi, 2
- “Kılıçlar Ocağındaki İşçileri Dileği” (1952) *İşçi Sendikası*, 18 Nisan Cuma, 1
- “Kuru katık mes’alesi hal ediliyor” (1957) *İşçi Sendikası*, 17 Ağustos Cumartesi, 1-2

- “Maden kömürünün hakiki fiyatı tesbit edildiğine göre maden işçisinin emeği de değerlendirilmelidir” (1958) *İşçi Sendikası*, 13 Eylül Cumartesi, 1
- “Merkez atölye başmühendisine ders bu zihniyetteki amirlere ibret olsun” (1957) *İşçi Sendikası*, 20 Nisan Cumartesi, 1-3
- “Okuyucularımızdan ricamız” (1959) *İşçi Sendikası*, 4 Temmuz Cumartesi, 2
- “Pavyonlarda yatan maden işçilerinin durumu” (1960) *İşçi Sendikası*, 29 Ekim Cumartesi, 1-2
- “Sanayi Vekili yüz kuruş işe bedelini kâfi görüyor” (1958) *İşçi Sendikası*, 27 Aralık Cumartesi, 1
- “Sayın Adnan Menderes” (1956) *İşçi Sendikası*, 30 Kasım Cuma, 1, 3
- “Sendikamızın işyerlerindeki tetkik gezileri” (1958) *İşçi Sendikası*, 6 Eylül Cumartesi, 1,3
- “Senelik ücretli izin” (1956) *İşçi Sendikası*, 7 Ocak Cumartesi, 1, 3
- “Sistem olmayınca, hak aranır mı?” (1960) *İşçi Sendikası*, 15 Ekim Cumartesi, 3
- “Soruyoruz. Hangi devirdeyiz? Hakkını arayan bir işçiye cezamı yapmak lâzım?” (1957) *İşçi Sendikası*, 2 Şubat Cumartesi, 1, 3
- “Sosyal adaletimiz karşısında maden işçilerinin durumu” (1957) *İşçi Sendikası*, 28 Ocak Pazartesi, 1
- “Verem maden işçileri için mesleki hastalıktır!” (1952) *İşçi Sendikası*, 2 Mayıs Cuma, 1
- “Yaş haddi” (1956) *İşçi Sendikası*, 8 Eylül Cumartesi, 1
- “Yeraltının yıpratıcılığına hangi vücut dayanır? Orası bir ejderha gibi adamı yiyor” (1957) *İşçi Sendikası*, 2 Şubat Cumartesi, 1
- “Zonguldak Maden işçileri Sendikası haklı davasında muvaffak olmuştur” (1959) *İşçi Sendikası*, 7 Mart Cumartesi, 1
- “Zonguldak Maden İşçileri Sendikası İdare Heybetinin Devlet Reisi, Hükümet Başkanı ile Alakalı Vekâletlere Çektiği Yıldırım Tel” (1958) *İşçi Sendikası*, 20 Aralık Cumartesi, 1
- Alpdündar, M. (1956) “Vaadler son bulsun”, *İşçi Sendikası*, 28 Nisan Cumartesi, 1, 3
- Alpdündar, M. (1957) “Azalarımızın haklı endişelerine karşı açıklama”, *İşçi Sendikası*, 8 Haziran Cumartesi, 1, 3
- Alpdündar, M. (1958) “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 26 Temmuz Cumartesi, 2
- Alpdündar, M. (1958) “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 2 Ağustos Cumartesi, 1-2
- Alpdündar, M. (1958) “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 23 Ağustos Cumartesi, 1
- Alpdündar, M. (1958) “Azalarımızla Başbaşa”, *İşçi Sendikası*, 20 Aralık Cumartesi, 1
- Baykan, A. M. (1958) “Amele Treni”, *İşçi Sendikası*, 24 Mayıs Cumartesi, 1, 3
- Baykan, A. M. (1958) “Çocuk Primleri”, *İşçi Sendikası*, 31 Mayıs Cumartesi, 1-2
- Baykan, A. M. (1958) “Ücretlerimiz azdır”, *İşçi Sendikası*, 13 Eylül Cumartesi, 1
- Baykan, A. M. (1958) ” Verem suçlu, alan suçsuz mu?”, *İşçi Sendikası*, 11 Ekim Cumartesi, 1-2
- Baykan, A. M. (1958) “İşveren işçi sendika”, *İşçi Sendikası*, 18 Ekim Cumartesi, 1-2
- Karahasan, Ö. (1956) “Sigorta mevzuları”, *İşçi Sendikası*, 7 Ocak Cumartesi, 1, 4

- Karahasan, Ö. (1956) “Maden ocaklarında meslek hastalıkları”, *İşçi Sendikası*, 21 Ocak Cumartesi, 1, 4
- Karahasan, Ö. (1956) “Yıllık ücretli izin hakkında temennilerimiz”, *İşçi Sendikası*, 18 Şubat Cumartesi, s.1-2
- Karahasan, Ö. (1958) “İşçi ücretleri ve randıman”, *İşçi Sendikası*, 23 Ağustos Cumartesi, 1
- Karahasan, Ö. (1959) “Son hadiseler muvacehesinde görüşlerimiz”, *İşçi Sendikası*, 28 Şubat Cumartesi, 1-2
- Kessler, G. (1948) “Zonguldak ve Karabük’te Çalışma Şartları,” *İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü*, ayrı basım (11), 8-33
- Kısa Ali. (1956) “Havzada çalışamaz”, *İşçi Sendikası*, 14 Ocak Cumartesi, 3
- Kısa Ali. (1956) “Böyle yapmamalıyız”, *İşçi Sendikası*, 20 Ekim Cumartesi, 1
- Kısa Ali. (1957) “Yaş haddi meselesi”, *İşçi Sendikası*, 2 Şubat Cumartesi, 3
- Yazgan, N. (1952) “İşveren ve işçi münasebetleri”, *İşçi Sendikası*, 18 Nisan Cuma, 1

İkincil Kaynaklar

- Ahmad, F. (1998) “Cumhuriyet Türkiye’inde Sınıf Bilincinin Oluşması, 1923-45”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950*, Derleyenler: Quataert, D., Zürcher, E. J., Çeviri: Ekiz, C., İstanbul: İletişim Yayınları
- Akın, Y. (2005) “Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihçiliğine Katkı: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Kaynaklar”, *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar*, 2, 73-111
- Akın, Y. (2012) “Cumhuriyet Türkiye’inde İşçi Sınıfı Siyasetinin Dinamikleri: Dil, Kimlik ve Deneyim”, *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Emek Tarihi*, Atabaki, T., Brockett, G. D., Cemgil, C. (ed.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Akkaya, Y. (2002) “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”, *Praksis* (5), 131-176
- Aslan D. A. (2014) “Modern Türkiye Tarihini Dönemlendirme Meselesi”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3 (2), 65-81
- Atabaki, T., Brockett, G. (2012) “Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Emek Tarihine Bir Giriş”, *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Emek Tarihi*, Derleyenler: Atabaki, T., Brockett, G., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Berik, G., Bilginsoy, C. (1996) “The Labor Movement in Turkey: Labor Pains, Maturity, Metamorphosis?”, *The Social History of Labor in the Middle East*, Editör: Goldberg, E. J. Boulder, Colo: Westview Press
- Boratav, K. (2003) *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, Ankara: İmge
- Coşkun, M. K. (2013) *Sınıf, Kültür ve Bilinç: Türkiye’de İşçi Sınıfı Kültürü, Sınıf Bilinci ve Gündelik Hayat*, Ankara: Dipnot Yayınları
- Çelik, A. (2010) *Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)*, İstanbul: İletişim Yayınları

- Güzel, M. Ş. (1998) “Türkiye İşçi Hareketi Tarihine Nasıl Bakılmalı?”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar: 1. Uluslararası Tarih Kongresi, 24-26 Mayıs 1993*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
- Karahasan, Ö. (1978) *Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası*, Zonguldak: Zonguldak Maden İşçileri Sendikası
- Koçak, H. (2015) “Salonlardan Meydanlara Doğru: 50’lerden 60’lara İşçi Hareketi Grev Hakkı Peşinde”, *Tanzimattan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014: Yeni Yaklaşımlar Yeni Alanlar Yeni Sorunlar*, Çetinkaya, D.; Alkan, M. Ö. (ed.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Koçak, H. (2008) “50’leri İşçi Sınıfı Oluşumunun Kritik Bir Uğrağı Olarak Yeniden Okumak”, *Çalışma ve Toplum*, 3, (18), 69-86
- Makal, A. (2002) *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1946-1963*, Ankara: İmge Kitabevi
- Makal, A. (2007) *Ameleden İşçiyse: Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim
- Metinsoy, M. (2007) *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye: Savaş ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: Homer Kitabevi
- Nacar, C. (2010) *Tobacco Workers in the Late Ottoman Empire: Fragmentation, Conflict, and Collective Struggle*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Binghampton: University of New York at Binghamton
- Özden, B. A. (2011) *Working Class Formation in Turkey, 1946-1962*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi
- Özeken, A. A. (1955) *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Millî Mecmua Basımevi
- Quataert, D. (1998) “Sonsöz”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839- 1950* Derleyenler: Quataert, D., Zürcher, E. J., Çeviri: Ekiz, C., İstanbul: İletişim Yayınları
- Quataert, D. (2009) *Osmanlı İmparatorluğu’nda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Roy, D. (1976) “Labour and Trade Unionism in Turkey: The Ereğli Coalminers”, *Middle Eastern Studies*, 12 (3), 125-172
- Sendikamızın Tarihiçesi*. <http://www.genelmadenis.org.tr/Sayfalar.asp?ID=3> Erişim tarihi: 26 Mart 2018
- Yıldırım, A. E. (2017) *Savaş Sonrası Zonguldak’ta Devlet, Madenci ve Hayat (1946-1962)*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları
- Zürcher, E. J. (2000) *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları